УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ДО СПРАВЕДЛИВОГО ПОКАРАННЯ ВИННИХ

(розслідування за статтею 438 КК України)

2025

Воєнні злочини Російської Федерації проти України: шляхи до справедливого покарання винних (розслідування за статтею 438 КК України) А. Філіпішина, В. Падун, О. Павліченко / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К.:, 2025 – 74 с.

Публікація є результатом дослідження, проведеного командою громадської спілки «Українська Гельсінська Спілка з прав людини» у вересні–грудні 2025 року в межах проєкту «Сприяння відновленню справедливості та покарання винних у скоєнні міжнародних злочинів через комплексну підтримку жертв війни». Дослідження здійснено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

Підготовку дослідження забезпечили:

Аксана Філіпішина юристка, керівниця аналітичного відділу Української Гельсінської спілки з прав людини

Владлена Падун юристка, аналітикиня Української Гельсінської спілки з прав людини

Олександр Павліченко виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини

Переклад дослідження англійською мовою здійснила: Ростислава Мартин
Макетування: В'ячеслав Боднар

Цей текст присвячується пам'яті всіх співробітників, правоохоронних органів, які загинули, виконуючи свій професійний обов'язок, а також тим, які щоденною працею наближають притягнення воєнних злочинців до відповідальності

Автори висловлюють подяку Офісу Генерального прокурора, Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України, адвокатам, всім фахівцям і фахівчиням правоохоронних органів, які взяли участь в опитуваннях та інтерв'ю, проведених у рамках дослідження, громадським приймальням УГСПЛ та усім залученим, хто своєю роботою, інформацією, статистичними даними, рекомендаціями зробив внесок у підготовку та реалізацію цього дослідження

Зміст цього дослідження є виключною відповідальністю авторів і необов'язково відображає позицію осіб, які сприяли його створенню.

ЗМІСТ

Список скорочень 4

Вступ 5

Розділ 1. **Міжнародні та національні стандарти відповідальності за воєнні злочини** 8

1.1. Міжнародні стандарти притягнення до відповідальності за воєнні злочини 8

1.2. Національні стандарти притягнення до відповідальності за воєнні злочини 13

Розділ 2. **Досудове розслідування воєнних злочинів: практичні аспекти та виклики** 18

2.1. Підслідність та спеціалізація 18

Підслідність 18

Спеціалізація правоохоронних органів та організаційна спроможність у сфері розслідування воєнних злочинів 21

Комунікація між правоохоронними органами 27

2.2. Виклики, що постають під час здійснення досудового розслідування воєнних злочинів 29

Слідчі дії та збір доказів 29

Щодо строків досудового розслідування та притягнення винних до відповідальності (фактор in absentia) 34

2.3. Захист та представництво інтересів потерпілих та обвинувачених у воєнних злочинах 43

Розділ 3. **Судовий розгляд: особливості провадження** 51

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ 54

ДОДАТКИ 59

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

БПД	безоплатна правнича допомога
ВРУ	Верховна Рада України
ВС	Верховний Суд
ГО	Громадські організації
ГСУ	Головне слідче управління
ДБР	Державне бюро розслідувань
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗС РФ	Збройні Сили Російської Федерації
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
МГП	Міжнародне гуманітарне право
Нацпол	Національна поліція України
ОГП	Офіс Генерального прокурора
Римський статут	Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду
РФ	Російська Федерація
УГСПЛ	Українська Гельсінська спілка з прав людини

ВСТУП

У цій публікації представлені результати дослідження ефективності кримінального переслідування за воєнні злочини, скоєні ЗС РФ через повномасштабне вторгнення в Україну, відповідальність за які передбачена статтею 438 КК України.

Важливість теми дослідження визначено тим, що з перших днів повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації Україна зіштовхнулася з масовими порушеннями країною-агресоркою норм міжнародного права як по відношенню до цивільного населення, так і по відношенню до військових.

Характерною рисою повномасштабного вторгнення РФ є безпрецедентна кількість злочинів з боку ЗС РФ, які завдають шкоди не лише окремим особам, а й практично всій території України.

За даними Офісу Генерального прокурора від дня повномасштабного воєнного вторгнення 24 лютого 2022 року і станом на 30 вересня 2025 року правоохоронними органами було зареєстровано 185 231 кримінальне провадження, пов'язане із воєнними злочинами за статтею 438 КК України. Таким чином, у середньому кожен день українські правоохоронні органи фіксують приблизно 140 нових воєнних злочинів, скоєних РФ в Україні.

Насамперед, йдеться про обстріли цивільної та критичної інфраструктури, переміщення цивільного населення в межах і поза межі окупованих українських територій, депортацію дітей, насильницькі зникнення, катування цивільних та військових, позасудові страти, сексуальне насильство тощо.

За інформацією Офісу Генерального прокурора потерпілими від воєнних злочинів в Україні визнано 253 382 особи.

Відтак з початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України українська правоохоронна система зіштовхнулася із великим навантаженням, адже завданням органів кримінальної юстиції є документування фактів, збір доказів та розслідування воєнних злочинів, скоєних в Україні.

Випадки скоєння російськими окупантами великої кількості потенційних міжнародних злочинів, що підпадають під юрисдикцію Римського статуту, фіксуються у звітах міжнародних і національних правозахисних органів та організацій.

Утім на момент повномасштабного вторгнення Україна не була учасницею Римського статуту, а національне законодавство про кримінальну відповідальність не відповідало вимогам міжнародного кримінального права.

Приведення положень законодавства України про кримінальну відповідальність у відповідність до вимог міжнародного кримінального права та імплементація останнього у національну правову систему стало однією з нагальних потреб задля забезпечення захисту і справедливості для потерпілих та притягнення винних до відповідальності.

Процеси приєднання України до Римського статуту та внесення у зв'язку з цим змін до Кримінального кодексу України відбулися у 2024 році. Наразі Україна стала 125-ю державою-учасницею МКС, повноцінно приєднавшись до статуту з 1 січня 2025 року.

У фокусі дослідження були питання, пов'язані насамперед із спроможністю національної правоохоронної системи забезпечити ефективне розслідування і притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів: кадровий потенціал слідчих, прокурорів, захисників; наявність у них відповідного досвіду та засобів для роботи; наявність проблем у кваліфікації злочину і потреба зміни діючих норм кримінального права тощо.

Під час дослідження автори зіштовхнулися з певними обмеженнями та викликами, зокрема:

- відсутність доступу до кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування
- відсутність доступу до інформації з ЄРДР

Вказані обставини вплинули на результати дослідження адже доступ до ЄРДР та матеріалів кримінальних проваджень могли б стати додатковими джерелами для формування об'єктивних висновків та рекомендацій.

Мета і опис методології

Дослідження має на меті проаналізувати наявні можливості, проблеми та виклики, з якими зіштовхнулася українська правоохоронна система при розслідуванні та притягненні до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, скоєні ЗС РФ через повномасштабне вторгнення в Україну, відповідальність за які передбачена статтею 438 КК України.

Завдання дослідження:

- одержати систематизовані емпіричні дані про стан дотримання стандартів у справах, пов'язаних із розслідуванням та притягненням до відповідальності за воєнні злочини, передбачені статтею 438 КК України;
- визначити проблеми системного характеру, що пов'язані із розслідуванням та притягненням до відповідальності за воєнні злочини за статтею 438 КК України під час досудового провадження;
- надати об'єктивну систематизовану інформацію про стан провадження в кримінальних справах за статтею 438 КК України у вигляді публічного звіту;
- напрацювати рекомендації для покращення ситуації.

Для виконання цих завдань авторами даного дослідження були вжиті наступні заходи:

- отримання офіційної інформації від органів державної влади шляхом надсилання запитів до Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України;
- аналіз інформації ЗМІ, досліджень із визначеної тематики, наукових статей, інших відкритих джерел;
- проаналізовано рішення ЄДРСР у справах за статтею 438 КК України;
- проведено анкетування 181 працівників правоохоронних органів (64 прокурори та 117 слідчих), залучених до розслідування злочинів, відповідальність за які передбачена статтею 438 КК України, та 44 адвокати, які мають досвід захисту та представництва інтересів у таких справах.

Дослідження охоплює період з 24 лютого 2022 року по 30 вересня 2025 року.

Розділ 1. Міжнародні та національні стандарти відповідальності за воєнні злочини

1.1. Міжнародні стандарти притягнення до відповідальності за воєнні злочини

Воєнні злочини становлять одні з найтяжчих порушень норм міжнародного гуманітарного права (МГП) і підпадають під універсальну заборону, закріплену у звичаєвому та договірному міжнародному праві. Система притягнення до відповідальності за ці злочини сформувалася внаслідок еволюції міжнародних судових механізмів – від Нюрнберзького і Токійського трибуналів до сучасних міжнародних кримінальних судів та спеціальних трибуналів.

Воєнні злочини є складовою частиною так званих основних (core) міжнародних злочинів, до яких також належать геноцид, злочини проти людяності, злочин агресії (так званий «злочин злочинів»).

Ці злочини мають спільні риси – вони становлять загрозу для всього міжнародного співтовариства, не мають строків давності, а відповідальність за них має бути неминучою і не може бути виправдана виконанням наказів чи офіційним статусом особи.

Таким чином, воєнні злочини розглядаються не ізольовано, а в контексті загальної системи міжнародного кримінального правосуддя, що покликана забезпечити покарання за найтяжчі порушення міжнародного права, вчинені під час збройних конфліктів.

Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни. Іншими словами, це порушення нормативних приписів міжнародних актів, які деталізують вищевказані поняття. Першим Міжнародним нормативно-правовим актом в цій сфері виступала прийнята перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», яка була підписана у 1864 році представниками 16 європейських країн. Саме вона дала поштовх для розвитку всього міжнародного гуманітарного права, та регламентації правил ведення бойових дій і, відповідно, до закріплення понять «Закони війни» та «Воєнні злочини»[1].

Проте більшість дослідників зазначають, що історично поняття «воєнні злочини» з'явилося після Другої світової війни. Статут Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі у 1945 р.[2] в статті 6 вперше закріпив цей термін на офіційному рівні, перерахувавши перелік відповідних діянь: порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю.[3]

---

1 http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/950/932

2 https://zakononline.ua/documents/show/140950___140950

3 Іваночко О. О. ПОНЯТТЯ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ В МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ. Центральноукраїнський вісник права та публічного управління. 2023. вип. 3. С. 28–37. URL: https://doi.org/10.32782/cuj-2023-3-4

Подальший розвиток міжнародно-правового регулювання у цій сфері пов'язаний з Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами 1977 року, які систематизували та розширили положення щодо захисту жертв збройних конфліктів. Ці документи підтвердили і деталізували склад воєнних злочинів як тяжких порушень міжнародного гуманітарного права.

Окремі склади воєнних злочинів передбачені низкою інших документів. Зокрема, у ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р.[4], ст. 5 Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р.[5] під час збройного нападу.

Найбільш сучасним і комплексним міжнародним актом у цій сфері є Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС)[6]. Відповідно до статті 8 Римського статуту, воєнними злочинами визнаються серйозні порушення норм МГП, вчинені під час збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру, які здійснюються в рамках певного плану, політики або є частиною широкомасштабного вчинення таких дій. До них належать, зокрема, умисні вбивства, катування, нелюдське поводження, незаконне депортування, взяття заручників, напад на цивільне населення, використання заборонених засобів і методів ведення війни тощо.

Особливістю воєнних злочинів є те, що обов'язковою умовою їх вчинення є наявність збройного конфлікту. Ця ознака чітко відмежовує їх від інших видів міжнародних злочинів, таких як злочини проти людяності чи геноцид. Згідно з Римським статутом, воєнні злочини можуть бути вчинені як у межах міжнародного збройного конфлікту (між двома чи більше державами), так і неміжнародного (усередині однієї держави без зовнішнього втручання).

Таким чином, еволюція міжнародного гуманітарного права забезпечила універсалізацію поняття воєнного злочину та створила міжнародно-правові механізми притягнення винних до відповідальності, які сьогодні становлять основу діяльності міжнародних і гібридних кримінальних трибуналів.

Судова практика є ключовим джерелом розвитку міжнародних стандартів у сфері воєнних злочинів. Історичну основу поклали Нюрнберзький і Токійський трибунали, які вперше запровадили принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини міжнародного характеру.

Передумовою створення міжнародних кримінальних трибуналів стало вчинення масштабних злочинів проти миру, людяності, воєнних злочинів та актів агресії під час численних воєн і збройних конфліктів – зокрема після Другої світової війни, під час конфліктів у колишній Югославії тощо.

Як частина міжнародної системи притягнення до відповідальності осіб, причетних до цих злочинів, насамперед представників політичного й військового керівництва,

[4] https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U
[5] https://ips.ligazakon.net/document/MU77K02U
[6] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

були створені низка спеціалізованих судових органів, серед яких: Нюрнберзький міжнародний військовий трибунал, Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, Міжнародні трибунали для колишньої Югославії та Руанди, Спеціальний суд у справах Сьєрра-Леоне, Надзвичайні палати в судах Камбоджі, Спеціалізовані судові палати та прокуратура щодо Косово, Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів, а також Трибунали ООН для Сирії та Лівану. Після Другої світової війни в системі міжнародних відносин функціонували спеціальні воєнні трибунали. Найвідоміші із них:

1) **Нюрнберзький трибунал** (1945–1946) створений для судового переслідування вищого керівництва нацистської Німеччини. Його юрисдикція охоплювала злочини проти миру (агресію), воєнні злочини та злочини проти людяності. Це був перший міжнародний суд, який запровадив принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення міжнародного права[7];

2) **Токійський трибунал** (1946–1948) заснований для притягнення до відповідальності японського військово-політичного керівництва за злочини, скоєні під час Другої світової війни. Суд розглядав злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності, аналогічно до Нюрнберзького трибуналу, але стосовно злочинів у регіоні Азії та Тихого океану[8];

3) **Міжнародний трибунал колишньої Югославії** (МТКЮ, 1993–2017) створений Резолюцією Ради Безпеки ООН № 827 від 25 травня 1993 року у відповідь на масові порушення міжнародного гуманітарного права під час конфліктів на території колишньої Югославії. Мав юрисдикцію щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду. МТКЮ став першим трибуналом, заснованим Радою Безпеки ООН, та створив важливу судову практику щодо індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини, включно з переслідуванням глав держав[9];

4) **Міжнародний трибунал з Руанди** (МТР, 1994–2015) створений Резолюцією Ради Безпеки ООН № 955 від 8 листопада 1994 року у зв'язку з геноцидом у Руанді 1994 року, під час якого загинуло понад 800 тисяч осіб, переважно представників народності тутсі. Мав юрисдикцію щодо геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних на території Руанди та сусідніх держав. МТР заклав важливі підвалини визнання сексуального насильства як форми геноциду та злочину проти людяності[10].

Варто зауважити, що на підставі резолюції Ради Безпеки ООН 1966 (2010) від 22 грудня 2010 року діяльність Міжнародних кримінальних трибуналів у справах Руанди та колишньої Югославії припиняється відповідно з 1 липня 2012 та 1 липня 2013 року, а натомість їх правонаступником стає Міжнародний залишковий механізм для Кримінальних трибуналів[11];

---

[7] Махаринець Д. Є. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ У ПЕРІОД СЕРЕДИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.СТ.. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. вип. 64. С. 140–144. URL: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.26.

[8] Так само

[9] Жаровська І.М. Міжнародні трибунали ad hoc: історико-правова ретроспектива. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5898/vnulpurn201684561.pdf

[10] Махаринець Д. Є. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ У ПЕРІОД СЕРЕДИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.СТ.. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. вип. 64. С. 140–144. URL: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.26.

[11] Жаровська І.М. Міжнародні трибунали ad hoc: історико-пра- вова ретроспектива. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5898/vnulpurn201684561.pdf

5) **Спеціальний суд у справах Сьєрра-Леоне** (2002–2013) створений на підставі Резолюції Ради Безпеки ООН № 1315 (2000) та Угоди між ООН і урядом Сьєрра-Леоне, підписаної 2002 р. Суд комбінував міжнародний і національний елементи, ставши першим «гібридним» трибуналом. Його завданням було переслідування осіб, які несли «найбільшу відповідальність» за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та національного законодавства, скоєні під час громадянської війни 1991–2002 рр[12].

Окрім того, створювались й інші трибунали, які мали на меті досягнення справедливості та притягнення винних до відповідальності[13]:

- Надзвичайні палати в судах Камбоджі (дата створення: 6 червня 2006 р.)
- Спеціалізовані судові палати та спеціалізована прокуратура щодо Косово (дата створення: 1 січня 2016 року)
- Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (Трибунал ООН для Сирії, комісія ООН) місія якого – збір доказів про можливі порушення прав людини та воєнні злочини в Сирії
- Special Tribunal for Lebanon (Трибунал ООН для Лівану) місія якого розгляд злочинів, пов'язаних із політичними терористичними актами й вбивствами в Лівані

Правова природа цих інституцій полягає в тому, що вони мають статус судів ad hoc – створених для розгляду конкретних злочинів, скоєних у межах певної території, обмеженого часового періоду або конкретного конфлікту. Частина з них має гібридний характер, оскільки поєднує елементи міжнародного та національного правосуддя, інтегруючись у правові системи окремих держав.

У 1998 році було створено Міжнародний кримінальний суд (МКС) – перший постійно діючий міжнародний кримінальний трибунал. На відміну від попередніх судів ad hoc, МКС здійснює правосуддя на основі територіальної, індивідуальної, універсальної юрисдикції, а також юрисдикції щодо керівників держав, військових командирів і злочину агресії.

Водночас можливості МКС щодо притягнення осіб до відповідальності мають низку обмежень. Суд може розглядати лише ті злочини, які були вчинені на території держав, що ратифікували Римський статут, або громадянами таких держав, а злочини повинні бути вчинені після набрання чинності Римським статутом (після 2002 року). У разі, якщо держава не є учасницею Статуту, юрисдикція МКС можлива лише за рішенням Ради Безпеки ООН, що часто блокується політичними міркуваннями.

У контексті збройної агресії Російської Федерації проти України Міжнародний кримінальний суд (МКС) відіграє важливу, але обмежену роль. Хоча юрисдикція МКС поширюється на воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, його повноваження щодо злочину агресії є звуженими у зв'язку з так званими «кампальськими поправками» до Римського статуту 2010 року[14].

[12] Так само

[13] Махаринець Д. Є. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ У ПЕРІОД СЕРЕДИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.СТ.. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. вип. 64. С. 140–144. URL: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.26.

[14] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text

Згідно з цими поправками (статті 8 bis, 15 bis і 15 ter Римського статуту), Суд може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії лише за умови, якщо обидві сторони – держава, що вчинила агресію, і держава, проти якої вона спрямована – є сторонами Римського статуту або спеціально погодилися на юрисдикцію Суду. Оскільки Російська Федерація не є учасницею Римського статуту і не визнає юрисдикцію МКС, притягнення її вищого військово-політичного керівництва до відповідальності за злочин агресії в межах МКС наразі є неможливим.

Саме з цієї причини Україна ініціювала створення Спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України. Ініціатива підтримується Європейським Союзом, Радою Європи, державами G7, а також низкою міжнародних правозахисних організацій. Робота зі створення трибуналу вже розпочата під егідою Ради Європи.

Очікується, що фокус діяльності спеціального трибуналу буде спрямований саме на злочин агресії, як «материнський злочин», що став підґрунтям для подальших воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених на території України. Водночас не виключається, що в процесі судового розгляду злочин агресії буде розглядатися у взаємозв'язку з іншими міжнародними злочинами, зокрема воєнними злочинами, вчиненими представниками російських збройних сил.

Однак варто усвідомлювати, що масштаби агресії, кількість зафіксованих воєнних злочинів і складність доведення вини зумовлюють те, що значна частина тягаря доказування та притягнення винних до відповідальності ляже саме на національні органи правосуддя України, у співпраці з міжнародними партнерами.

Разом з тим, створення спеціального трибуналу – не єдиний механізм забезпечення міжнародної відповідальності. На допомогу національним системам приходить принцип універсальної юрисдикції.

Принцип універсальної юрисдикції передбачає право держав здійснювати розслідування та кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні найтяжчих міжнародних злочинів – геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і тортур – незалежно від місця їх скоєння, громадянства злочинців чи потерпілих. Цей принцип застосовується як механізм останньої інстанції, коли інші юрисдикційні принципи (територіальний, персональний чи захисний) не можуть бути використані.

Його реалізація ґрунтується на національному законодавстві держав, але також має міжнародно-правове підґрунтя – зокрема, стаття 5 Конвенції проти катувань (1984), статті 49, 50, 129 і 146 Женевських конвенцій (1949), стаття 85 Додаткового протоколу I (1977), а також стаття 7 Конвенції про захист осіб, які користуються міжнародним захистом (1973)[15].

Деякі держави розширили сферу дії цього принципу. Так, Аргентина дозволяє переслідувати будь-які злочини проти міжнародного права, Норвегія – у випадках, передбачених міжнародними договорами, а Іспанія – щодо піратства, тероризму, підробки валюти та контрабанди наркотиків[16].

Таким чином, універсальна юрисдикція стає ефективним інструментом боротьби з безкарністю за міжнародні злочини, зокрема й за ті, що були вчинені на території України, коли міжнародні інституції не можуть забезпечити повне охоплення злочинної діяльності.

[15] https://truth-hounds.org/cases/voyenni-zlochyny-metodologiya-rozsliduvan-dlya-gromadskyh-organizaczij/
[16] Так само

1.2. Національні стандарти притягнення до відповідальності за воєнні злочини

Національні стандарти притягнення до відповідальності за міжнародні, у тому числі, воєнні злочини в Україні базуються на Кримінальному кодексі України[17] та міжнародних документах, таких як Женевські конвенції 1949 року[18], Римський статут[19] та інших міжнародно-правових документах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до статті 9 Конституції України[20]. Вони передбачають, що воєнні злочини є кримінальними правопорушеннями.

Україна також є стороною двох міжнародних конвенцій про незастосування строків давності щодо міжнародних злочинів: Конвенції ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968 року, ратифікованої Президією Верховної Ради Української РСР у 1969 році[21] та Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів 1974 року, ратифікованої ВРУ у 2008 році[22].

Кримінальну відповідальність за воєнні злочини відповідно до статей 6, 8 КК України несуть особи, які вчинили кримінальні правопорушення на території України, а також іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які за межами України вчинили будь-який із злочинів, передбачених статтями 437-439, 442, 442^{-1} КК України.

21 серпня 2024 року Верховна Рада України ухвалила закон про ратифікацію Римського статуту[23].

Повноцінно Україна набула членства в МКС 1 січня 2025 року.

Водночас Законом України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду (від 09.10.2024 №4012-IX)[24] норми Римського статуту по-суті імплементовані в національне законодавство України.

Вказаним законом, що набув чинності 24 жовтня 2024 року, удосконалено положення статтей 437 (Злочин агресії), 438 (Воєнні злочини), 442 (Геноцид) шляхом зміни назви та посилення відповідальності за кримінальне діяння. Також кодекс доповнено новою статтею 442^{-1} "Злочин проти людяності".

Утім, переважна більшість злочинів, скоєних в результаті збройної агресії РФ проти України, кваліфікується за статтею 438 КК України.

17 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
18 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
19 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
20 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
21 https://zakononline.ua/documents/show/140217___529075
22 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text
23 https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html
24 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n33

До приєднання України до Римського статуту воєнні злочини в Кримінальному кодексі України охоплювалися складом злочину, передбаченого статтею 438 – Порушення законів і звичаїв війни.

Цей злочин включав:

- жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, – вигнання цивільного населення для примусових робіт
- розграбування національних цінностей на окупованій території
- застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом
- **інші порушення законів та звичаїв війни,** що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій

За даними ОГП та Нацполу у період часу з 24.02.2022 по 25.10.2024 правоохоронними органами зареєстровано 142 145 кримінальних проваджень за статтею 438 (Порушення законів та звичаїв війни) КК України, в тому числі слідчими Національної поліції України – 118 071 кримінальне провадження (Додатки 1, 2).

З ратифікацією Римського статуту та прийняттям імплементаційного закону[25], стаття 438 КК України зазнала змін, що стосувалися не лише перейменування статті на "Воєнні злочини". Зокрема кваліфікуюча ознака воєнних злочинів за частиною 2 статті 438 «якщо вони поєднані з умисним вбивством» зазнала зміни формулювання на «якщо вони спричинили загибель людини».

Окрім того, 17 червня 2025 року законом № 4499-IX[26] були внесені зміни до частини 1 статті 438 КК України відповідно до яких воєнним злочином також є незаконне переміщення або депортація дитини, невиправдана затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях».

Попри позитивні зміни статті 438 КК України, наслідком яких є наближення її до міжнародних стандартів, спеціалісти відзначають також існування певних проблем, що стосуються правозастосування окремих положень цієї статті.

Зокрема, йдеться про визначення кваліфікуючих ознак як самої статті, так і поєднання їх з іншими статтями КК України.

Як зазначалося вище, частина 2 ст. 438 КК зазнала зміни формулювання «якщо вони поєднані з умисним вбивством» на «якщо вони спричинили загибель людини», яке має значення для визначення суб'єктивної сторони злочину. Попередня редакція статті прямо вказувала на умисне вбивство як обов'язкову ознаку кваліфікованого складу злочину, що означає виключно умисну форму вини щодо смерті потерпілого. Нова редакція використовує ширше формулювання «спричинили загибель людини», яке не уточнює форму вини щодо наслідку. Фраза «спричинили загибель людини» охоплює будь яку причинно-наслідкову залежність між діянням і смертю потерпілого. Відповід-

[25] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n33
[26] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20#n2

но, нова редакція допускає відповідальність як за умисне вбивство в контексті воєнних злочинів, так і за заподіяння смерті через необережність, наприклад, при невибірковому застосуванні заборонених методів ведення війни.[27]

Також новелою стало доповнення розділу VI Загальної частини КК України статтею 31-1 «Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників» (Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 09.10.2024 р. №4012-IX).

Вказана стаття викликала жваву дискусію в експертному середовищі в контексті необхідності кваліфікації дій/бездіяльності військового командира окрім статті 31-1 КК України також статтею 438 КК України у випадку, коли воєнний злочин вчиняється його підлеглим.[28]

Наявність проблем із кваліфікацією злочину за статтею 438 КК України відзначають також представники правоохоронних органів.

Так, із 117 опитаних слідчих, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів, 11% зазначили про наявність складнощів із кваліфікацією за вказаною статтею. Чисельність прокурорів, які вбачають складнощі із кваліфікацією злочину за статтею 438 КК України є суттєво більшим – 29,7% (із 64 опитаних).

Також і слідчі, і прокурори відзначають складнощі у відмежуванні воєнних злочинів від інших (наприклад, умисних вбивств, мародерства або статтями 438 та 439 КК), що ускладнює обвинувачення.

На запитання: "Чи є складнощі з кваліфікацією злочину за статтею 438 КК України?" – відповіді слідчих Нацполу та прокурорів розподілилися таким чином:

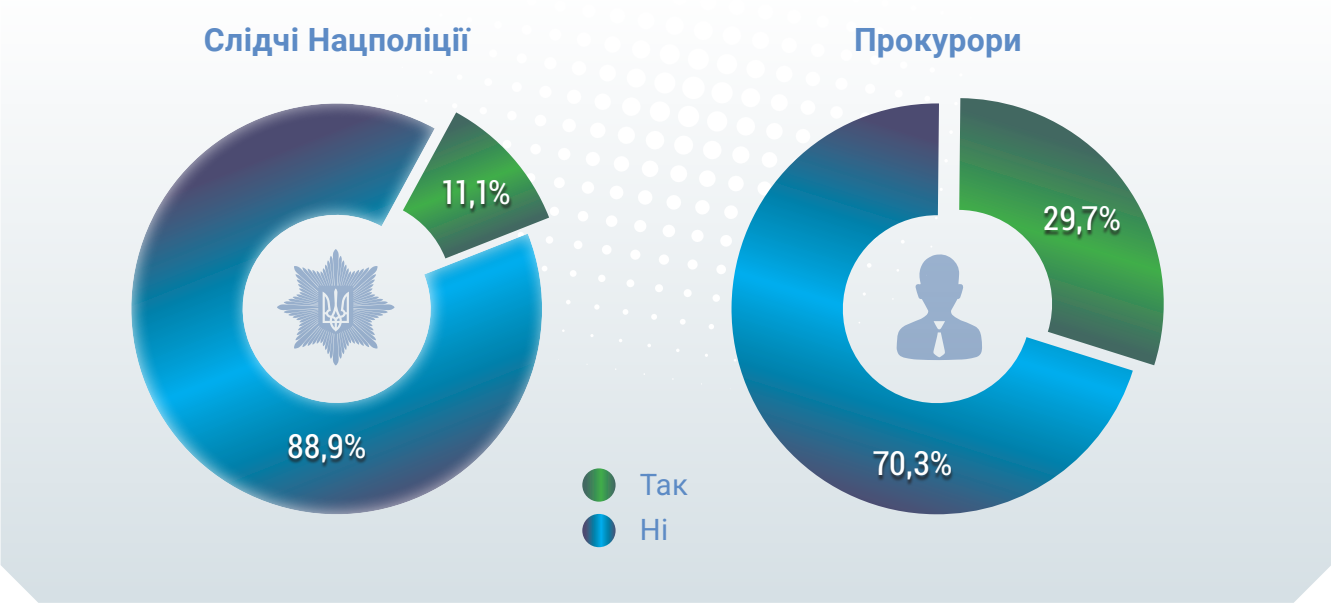

[27] http://www.lsej.org.ua/2_2025/79.pdf ; https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/Press_Med_Osvit_CoverA4-1-1.pdf

[28] https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/35-3.pdf

На запитання: “Чи є складнощі у відмежуванні воєнних злочинів від інших (наприклад, умисних вбивств, мародерства або статтями 438 та 439 КК), що ускладнює обвинувачення?” – отримано такі відповіді:

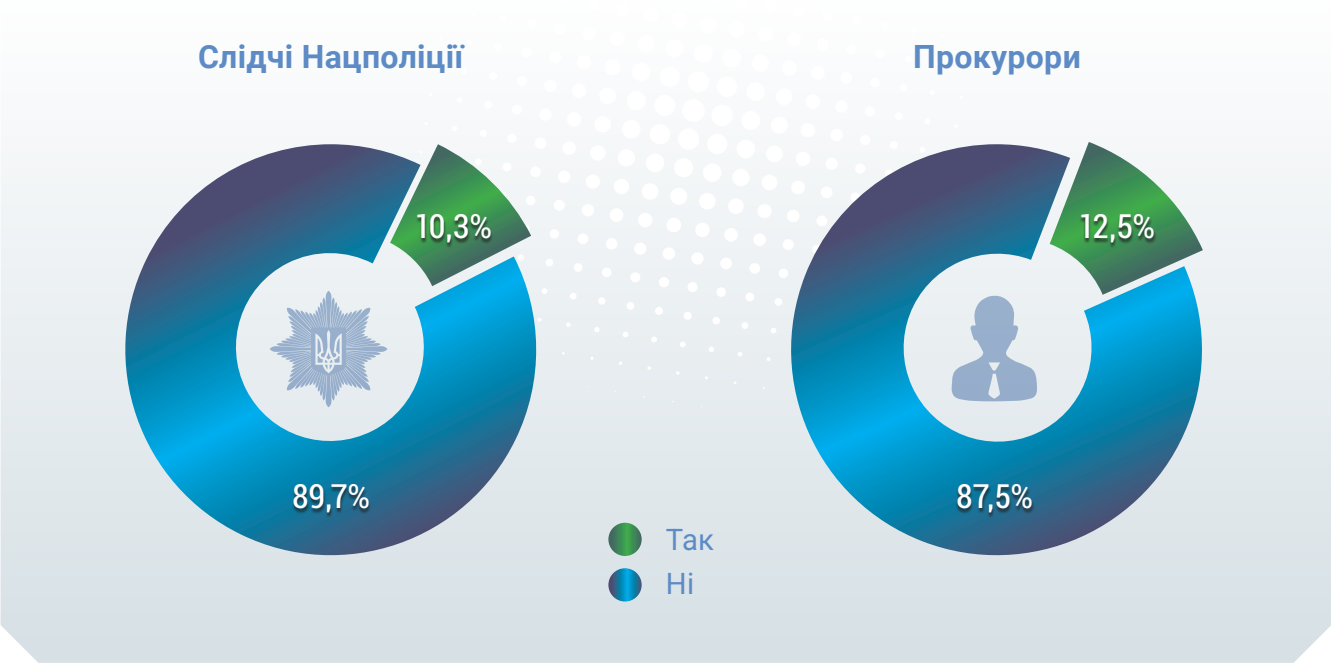

Проаналізувати правозастосовчу практику статті 438 КК України не є можливим, адже інформація щодо розподілу проваджень за видами воєнних злочинів (злочини проти життя та здоров’я особи; пошкодження та знищення цивільної чи критичної інфраструктури; напади на житло та інші категорії) правоохоронними органами України не узагальнюється (Додатки 1, 2).

Проте в робочому порядку ОГП фактично здійснює збір статистичної інформації (групування) кримінальних проваджень за видами воєнних злочинів. Наприклад, на запит УГСПЛ при проведенні дослідження “Два роки під прицілом. Медичні та освітні заклади, з якими воює Росія.” ОГП надавав інформацію в розрізі кримінальних проваджень розслідування у яких здійснюється за фактом нападів на освітні та медичні об’єкти.[29]

Практика збору диференційованої інформації видається позитивною, адже дозволяє відобразити реальні масштаби воєнних злочинів РФ в Україні за їх видами. Зазначена ініціатива потребує правового закріплення, оскільки використання даних дозволяє як правоохоронним державним органам, так і правозахисним організаціям відстоювати право держави Україна та потерпілих від воєнних злочинів РФ на справедливість.

[29] https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/Press_Med_Osvit_CoverA4-1-1.pdf

Висновки:

1. Попри позитивні зміни статті 438 КК України, наслідком яких є наближення її до міжнародних стандартів, спеціалісти відзначають також існування певних проблем, що стосуються визначення кваліфікуючих ознак як самої статті, так і поєднання їх з іншими статтями КК України.

2. Відсутнє нормативне регулювання обліку кримінальних проваджень в ЄРДР за видами воєнних злочинів, передбачених ст.438 КК України або ст.8 Римського статуту, попри збирання її правоохоронними органами в робочому порядку.

Розділ 2. Досудове розслідування воєнних злочинів: практичні аспекти та виклики

2.1. Підслідність та спеціалізація

Підслідність

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає досудове розслідування як стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п.5 ч.1 статті 3 КПК України)[30].

Відповідно до КПК України (стаття 216) досудове розслідування у кримінальних провадженнях здійснюють слідчі органів Нацполу, органів безпеки, ДБР, детективи органів Бюро економічної безпеки України та Національного антикорупційного бюро України.

На сайті ОГП[31] розміщена інформація про те, що воєнні злочини РФ в Україні розслідують:

- Національна поліція
- Служба безпеки України
- Державне бюро розслідувань
- Національне антикорупційне бюро

У свою чергу Офіс Генерального прокурора здійснює процесуальне керівництво розслідувань воєнних злочинів. Органи прокуратури слідкують за дотриманням законів та норм під час документування та розслідування воєнних злочинів іншими правоохоронними органами, а також представляють сторону обвинувачення у судах.

Прокурори збирають докази воєнних злочинів росії для забезпечення їх належної фіксації відповідно до міжнародних норм та практик. Ці докази можуть бути представлені як в українських, так і в міжнародних судах.

Утім, стаття 216 КПК України чітко визначає підслідність кожного із зазначених правоохоронних органів у здійсненні досудового розслідування.[32]

Так, згідно з ч.1 ст.216 КПК України ***слідчі органів Національної поліції здійснюють*** досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, **крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.**

[30] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
[31] https://war.gp.gov.ua/crimes.html#
[32] https://zakon.rada.gov.ua/laws/

Водночас відповідно до ч.2 ст.216 КПК України слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 110^{-2}, 111, 111^{-1}, 111^{-2}, 112, 113, 114, 114^{-1}, 114^{-2}, 201, 258-258^{-6}, 265^{-1}, 305, 328, 329, 330, 332^{-1}, 332^{-2}, 333, 334, 359, 422, 435^{-1}, 436, 436^{-2}, **437, 438, 439, 440, 441, 442, 442^{-1}**, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України.

Таким чином, розслідування кримінальних правопорушень за статтями 437 (Злочин агресії), 438 (Воєнні злочини), 439 (Застосування зброї масового знищення), 442 (Геноцид), 442^{-1} "Злочин проти людяності" за підслідністю належить до компетенції слідчих Служби безпеки України.

Водночас положення ч.10 ст.216 КПК України наділяє прокурора, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, змінювати підслідність.

Так, якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші кримінальні правопорушення, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність всіх цих кримінальних правопорушень[33].

Варто зазначити, що таке формулювання є доволі широким для трактування і на визначення підслідності може значно впливати суб'єктивний фактор – позиція прокурора, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням.

Зважаючи на ситуацію щодо відсутності чіткої законодавчої визначеності стосовно детального нормативного врегулювання шляхів розподілу прокурором кримінальних проваджень залежно від органу, якому ці провадження будуть підслідні, а також враховуючи величезне навантаження на слідчих Служби безпеки України стосовно розслідування усіх воєнних злочинів, досить логічним та юридично дозволеним (за наявності чинних норм) видається рішення ОГП, СБУ та Нацполу стосовно застосування ч.10 ст. 216 КПК України. Наприклад, коли розслідування кримінального правопорушення – вбивство цивільної особи російським військовим – здійснюється одночасно за статтею 438 та 115 КК України.

Посадові особи профільних структурних підрозділів ОГП та Нацполу, уповноважених на ведення та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням воєнних злочинів РФ в Україні, повідомили, що підслідність у справах про воєнні злочини визначається прокурорами ситуативно, без чіткого міжвідомчого розподілу, закріпленого юридично.

Відтак, за усною домовленістю правоохоронних органів СБУ, наприклад, розслідує злочини, пов'язані з ракетними атаками, БПЛА, депортацією цивільного населення, руйнуванням критичної інфраструктури тощо. Нацпол розслідує злочини, пов'язані із загибеллю та пораненням цивільного населення, сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом, тощо.

[33] https://zakon.rada.gov.ua/laws/

Утім, за результатами проведеного анкетування 64 прокурорів, залучених до процесуального керівництва у справах про воєнні злочини, переважна більшість – 57,8% опитаних зазначили, що основним критерієм для визначення підслідності цієї категорії справ є кваліфікуюча ознака злочину. Тобто, якщо йдеться про ст.438 КК України, то за ч.2 ст.216 КПК за підслідністю справа розслідується Службою безпеки України.

28,1% прокурорів зазначили, що під час визначення підслідності справ про воєнні злочини, вони враховують досвід і кваліфікацію підрозділу правоохоронного органу.

Також 17,2 % вказали на кількість справ, що вже перебувають у провадженні правоохоронного органу, як на обставину, що впливає на визначення підслідності.

У відповідях на запити УГСПЛ Офіс Генерального прокурора та Нацпол повідомили, що згідно відомостей Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) за період дії воєнного стану, з 24.02.2022 по 30.09.2025, із 185 231 зареєстрованих правоохоронними органами кримінальних проваджень, – 158 012 проваджень розпочато слідчими Національної поліції України за статтею 438 (Воєнні злочини) КК України (у період часу з 24.02.2022 по 25.10.2024 – 118 071), що становить 85% від усіх проваджень (Додатки 1, 2).

У розрізі регіонів кримінальні провадження за статтею 438 КК України Нацполом реєструвалися: АР Крим – 126; Вінницька область – 2 041; Волинська область – 669; Дніпропетровська область – 15 183; Донецька область – 9 200; Житомирська область – 1 014; Закарпатська область – 945; Запорізька область – 4 370; Івано-Франківська область – 311; Київська область – 30 942; місто Київ – 5 220; Кіровоградська область – 2 571; Луганська область – 4 609; Львівська область – 2 081; Миколаївська область – 1 925; Одеська область – 3 134; Полтавська область – 4 561; Рівненська область – 473; Сумська область – 5 787; Тернопільська область – 995; Харківська область – 24 137; Херсонська область – 29 919; Хмельницька область – 1 919; Черкаська область – 3 163; Чернівецька область – 1 674; Чернігівська область – 731 та ГСУ – 312.

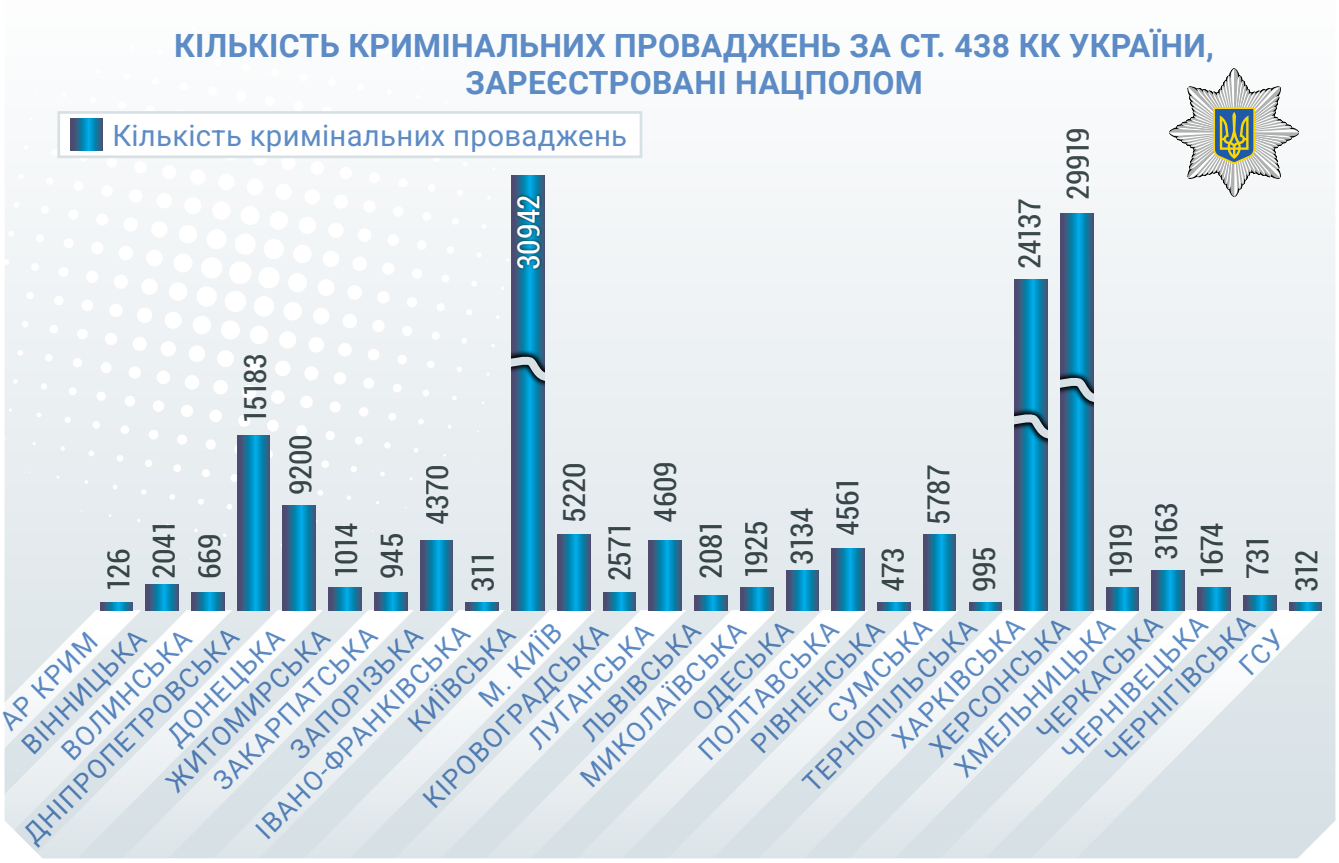

За підслідністю до органів Служби безпеки України передано кримінальні провадження щодо вчинення 123 317 злочинів, що становить 66,5% від усіх проваджень.

Таким чином, у 33,5% кримінальних проваджень за статтею 438 КК України ймовірно було застосовано ч.10 ст.126 КПК України та змінено підслідність.

Станом на 30.09.2025 у 13 481 кримінальному провадженні (за фактами вчинення 34 253 злочинів) слідчими Нацполу досудове розслідування триває. Наразі потерпілими у цих справах визнано 29 478 осіб.

Встановити, за якими саме видами воєнних злочинів, передбачених ст.438 КК України, досудове розслідування здійснюється слідчими Нацполу, а за якими слідчими Служби безпеки України – не є можливим, оскільки за інформацією, наданою Нацполом на запит УГСПЛ, інформація щодо розподілу цих проваджень за видами воєнних злочинів, (злочини проти життя та здоров'я особи; пошкодження та знищення цивільної чи критичної інфраструктури; напади на житло та інші категорії) в ГСУ не узагальнюється (Додаток 2).

Спеціалізація правоохоронних органів та організаційна спроможність у сфері розслідування воєнних злочинів

За даними Нацполу (Додаток 2) штатним розписом посад слідчих підрозділів Національної поліції України передбачені та функціонують спеціалізовані відділи з розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту, окремі спеціалізовані управління в структурі Головного слідчого управління Національної поліції України.

За даними Офісу Генерального прокурора (Додаток 1) наказами Генерального прокурора в обласних прокуратурах, юрисдикція яких поширюється на території, де найбільше вчинено воєнних злочинів, а також які зазнали тимчасової окупації, створено спеціалізовані підрозділи (відділи та управління) з протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту.

Такі спецпідрозділи створені у складі 11 обласних прокуратур Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської облстей, а також прокуратурах Автономної Республіки Криму та міста Севастополя.

Окрім того, на виконання листа Генерального прокурора в обласних прокуратурах, у яких спеціалізованих підрозділів не створено, визначено працівників, відповідальних за організацію процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, та які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва у всіх кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 436, 437, **438**, 439, 440, 442, 447 КК України.

Водночас ***отримати відомості про організаційно-штатну структуру слідчих підрозділів Національної поліції України та органів прокуратури в рамках дослідження не виявилося можливим*** оскільки на запит УГСПЛ Нацпол повідомив (Додаток 2), що такі дані не підлягають розголошенню, у зв'язку з тим, що вони не являються відкритими й відносяться до категорії службової інформації (інформації з обмеженим доступом). У свою чергу ОГП зазначив (Додаток 1), що відповідно до наказу Генпрокурора від 06.06.2025 № 129, затверджено звітність про роботу з кадрами в органах прокуратури України та Інструкцію з її складання, де відображаються основні показники, які характеризують кількісний та якісний склад працівників, їх переміщення, заохочення тощо. Проте зазначена звітність не містить інформації про спеціалізацію прокурорів, у тому числі щодо здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про воєнні злочини, їх чисельність та укомплектованість прокуратур прокурорами у цій сфері.

Попри відсутність емпіричних даних, що відображають чисельність представників правоохоронних органів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів РФ в Україні, можна припустити, що правоохоронці стикаються з великим навантаженням через велику кількості кримінальних правопорушень, що фіксуються, браком досвідчених спеціалістів, небезпечністю умов роботи, недостатністю технічного забезпечення, потребою у налагодженні організаційних процесів тощо.

За даними ОГП (Додаток 1) з 24.02.2022 до 30.09.2025 правоохоронними органами зареєстровано 185 231 кримінальне правопорушення за ознаками злочину, передбаченого ст.438 КК України, з яких 142 145 – у період з 24.02.2022 до 25.10.2024 (до набуття чинності змін у КК України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту).

Розподіл зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст.438 КК України за регіонами такий:

КІЛЬКІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ЗАРЕЄСТРОВАНИХ ЗА СТ. 438 КК УКРАЇНИ, ЗА ДАНИМИ ОГП

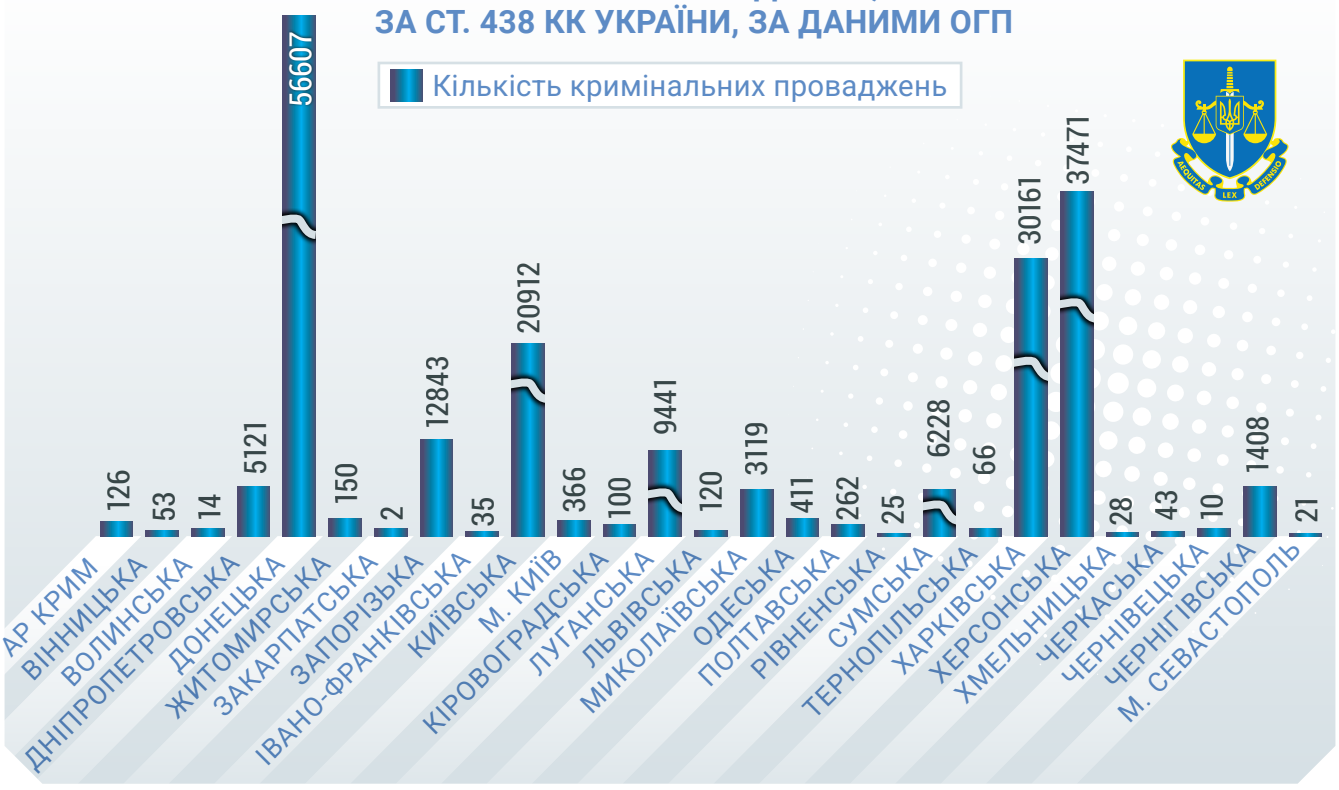

За інформацією ОГП станом на 30 вересня 2025 року досудові провадження тривали у 184 334 справах про воєнні злочини.

Враховуючи значний обсяг кримінальних проваджень за статтею 438 КК України, а також відсутність у відповідях Нацполу і ОГП на запит УГСПЛ інформації, що стосується кадрового потенціалу працівників, дотичних до розслідування воєнних злочинів, було проведено анкетування працівників відповідних спеціалізованих структурних підрозділів вказаних правоохоронних органів (Додатки 4, 5).

Слідчим і прокурорам були задані питання, які стосуються:

- досвіду роботи, пов'язаної із розслідуванням воєнних злочинів
- оцінки вказаного досвіду з точки зору його достатності для забезпечення ефективного проведення досудового розслідування
- достатності кадрового забезпечення підрозділів з розслідування воєнних злочинів;
- чи є виправданою спеціалізація працівників правоохоронних органів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів
- навантаження на одного слідчого та прокурора по кількості справ, які стосуються воєнних злочинів
- наявності технічних засобів/оснащення для роботи (наявність робочого місця, оргтехніки, автотранспорту, засобів індивідуального захисту тощо)
- чинників, які впливають на ефективність та тривалість строків розслідування справи

Слід зазначити, що і слідчі Нацполу і прокурори позитивно оцінюють спеціалізацію з розслідування воєнних злочинів, запроваджену в структурних підрозділах правоохоронних органів. Виправданою таку спеціалізацію вважають 83,8% слідчих та 85,9% прокурорів, які взяли участь в анкетуванні.

Проте анкетування засвідчило, що досвід з розслідування кримінальних злочинів у слідчих Нацполу і прокурорів суттєво відрізняється.

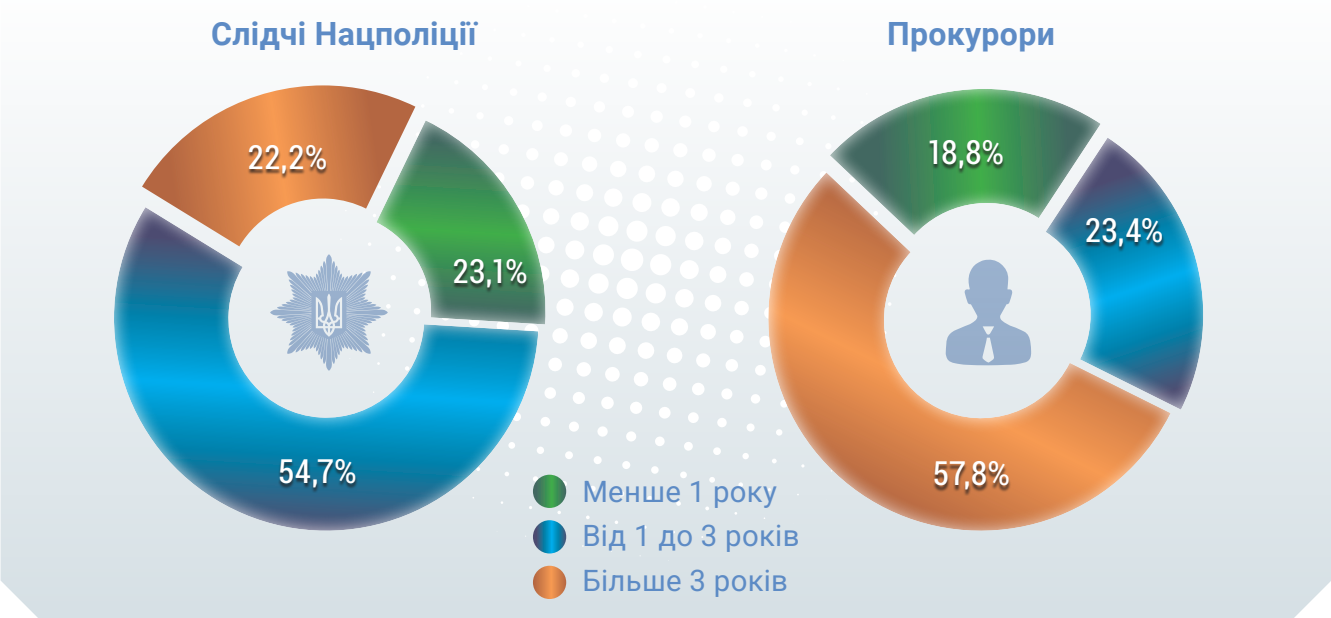

Всього 22,2% слідчих працюють над розслідуванням воєнних злочинів більше 3-х років. У той час як досвід у понад 3 роки із здійснення процесуального керівництва у справах про воєнні злочини мають 57,8% прокурорів.

77,8% слідчих, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів, мають досвід роботи з цією категорією справ менше 3 років, у тому числі 23,1% – менше року. У той час як частка прокурорів з аналогічним досвідом становить 42,2% (менше року – 18,8% прокурорів).

Така ситуація може негативно впливати на якість, строки розслідування та результат розгляду справи в суді, про що зазначають і самі правоохоронці.

Так, 32,2% слідчих та 26,6% прокурорів вважають свій досвід недостатнім для проведення ефективного розслідування злочинів за ст.438 КК України.

Майже половина опитаних представників правоохоронних органів вважають, що кадрове забезпечення підрозділів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів, є недостатнім – 41,9% слідчих та 46,9% прокурорів відповідно.

Про недостатність кадрового забезпечення також свідчить обсяг навантаження на одного працівника, задіяного до слідства та процесуального керівництва ним.

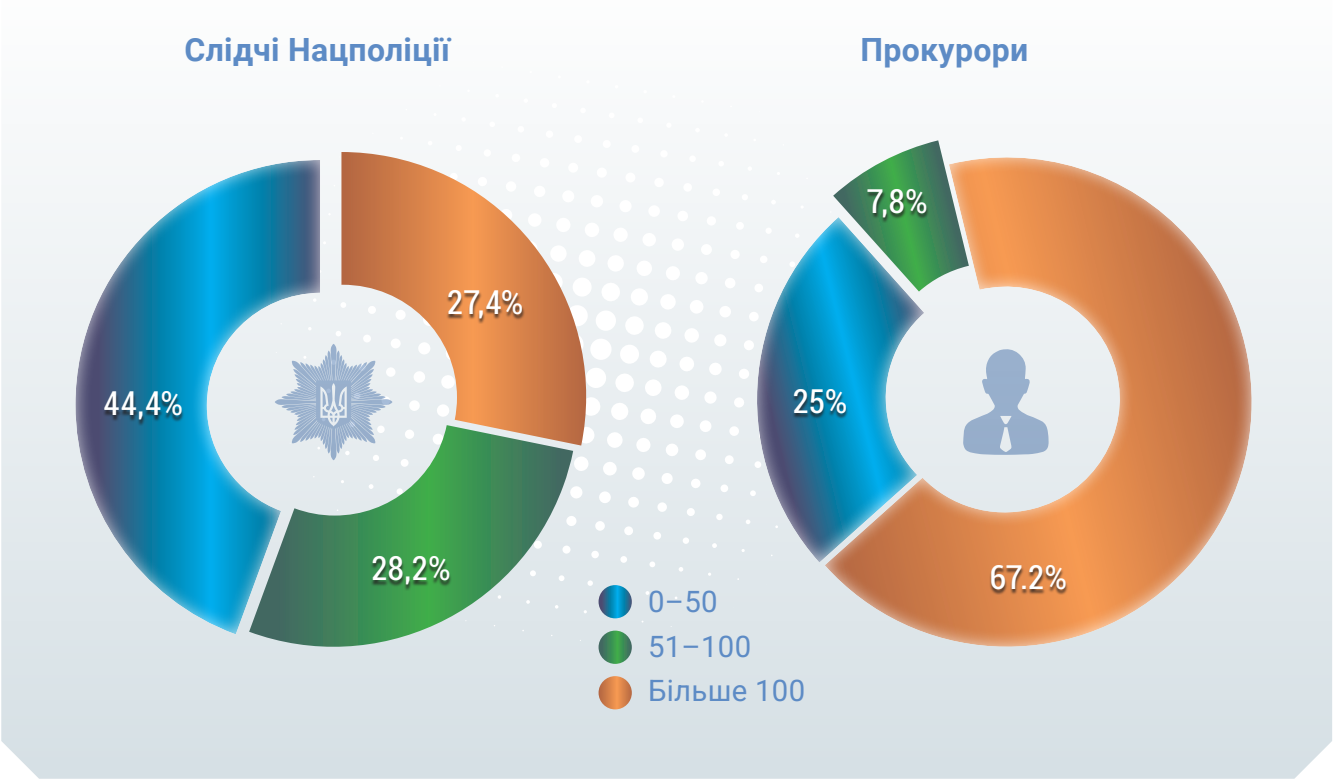

Слід зазначити, що 67,2% прокурорів здійснюють процесуальне керівництво у понад 100 справах про воєнні злочини у той час як понад 100 справ мають у своєму провадженні лише 27,4% слідчих.

Така відмінність у навантаженні на слідчих і прокурорів є суттєвою, що не може не відобразитися на якості процесуального керівництва у справах про воєнні злочини.

І слідчі, і прокурори зазначили про три основних критерії, за якими здійснюється розподіл навантаження всередині структурного підрозділу правоохоронного органу:

- в залежності від досвіду і кваліфікації (56,4% та 28,1% відповідей)
- в залежності від кількості проваджень в одного слідчого чи прокурора (56,4% та 17,2% відповідей)
- в залежності від кваліфікаційних ознак злочину (27,4% та 57,8% відповідей)

Основні критерії, за якими здійснюється розподіл навантаження всередині структурного підрозділу правоохоронного органу

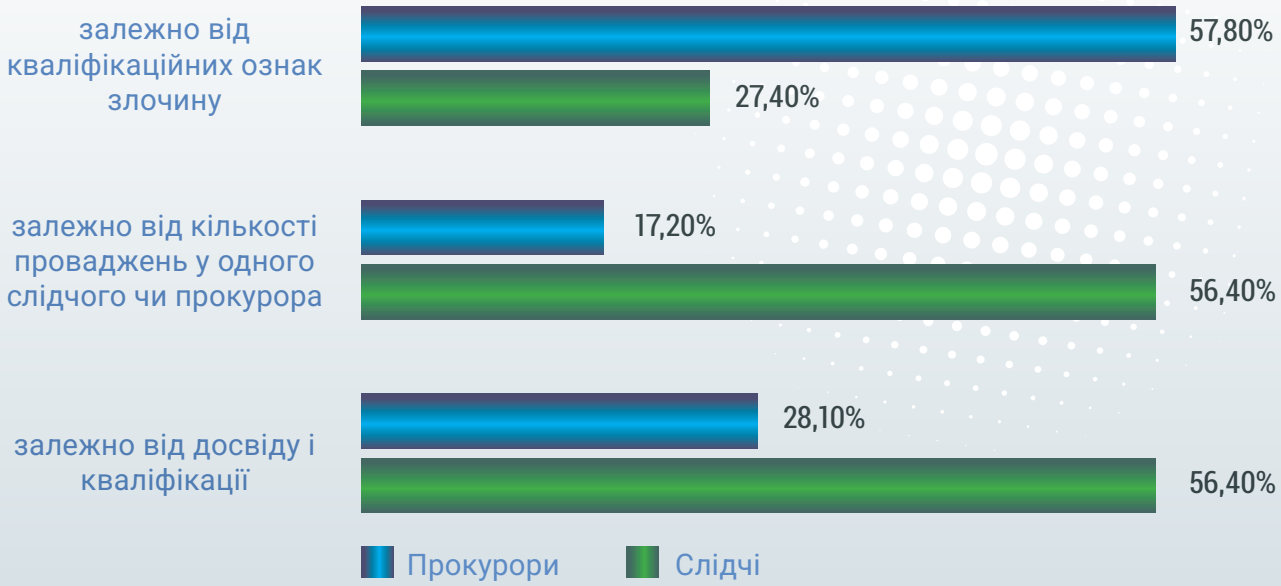

Зазначене свідчить про неоднаковість підходів у розподілі справ між слідчими і прокурорами з боку їх керівників. Якщо для слідчих основними критеріями є досвід, кваліфікація та кількість проваджень, то для прокурорів визначальним є критерій розподілу повноважень за кваліфікаційними ознаку злочину за ст.438 КК України.

Також можна припустити, що зазначені як переважні критерії розподілу справ всередині структурних підрозділів Нацполу, можуть мати наслідком надмірне навантаження на більш досвідчених слідчих. Адже, як свідчить анкетування, лише 22,2% слідчих мають досвід у розслідуванні кримінальних проваджень за ст.438 КК України понад 3-х років.

Серед чинників, які можуть впливати на ефективність слідства та процесуального керівництва у справах про воєнні злочини, слід відзначити наявність або відсутність необхідних технічних засобів/оснащення для роботи. 11,1 % слідчих і 26,6% прокурорів вказали на брак у технічних засобах в роботі.

Слідчі вказали на брак :

- автотранспорту, в тому числі броньованих автомашин
- комп'ютерів стаціонарних, ноутбуків, віраж планшетів
- портативних принтерів, в т.ч. мобільних бездротових, які б надавали можливість друкувати кольорові фототаблиці після проведення слідчих дій на місці
- мобільного освітлення та живлення
- відсутність постійного робочого місця та робочого кабінету
- засобів індивідуального захисту, аптечок
- відповідної підготовки із заходів безпеки під час слідчих дій
- доступу до міжнародних баз даних. Додатків типу Палантир, Немезида, Кліар Вю тощо

Прокурори вказали на брак:

- автотранспорту
- засобів фото-відеофіксації
- ноутбуків
- робочого місця
- засобів індивідуального захисту
- портативних бездротових принтерів
- флеш-носіїв, приладів для сканування
- екофло, освітлювальних приборів
- табельної зброї
- тренінгів, семінарів, будь-яких навчальних заходів по темі

"Ніякого індивідуального захисту, ніяких соціальних гарантій, автотранспорт власний (службове лише і тільки для керівництва), оргтехніка частково власна."

"Надмірна скупченість працівників- недостатня кількість робочих приміщень, недостатність автотранспорту, повна відсутність засобів індивідуального захисту, працівники прокуратури- також переселенці які все втратили, тому відсутність нормальних житлових умов і повне ігнорування цих потреб прокурорів також сильно ускладнює роботу."

Таким чином, найпоширенішими із перешкод в роботі і слідчі, і прокурори вважають відсутність автотранспорту, в т.ч. броньованого; індивідуального робочого місця; оргтехніки та засобів індивідуального захисту тощо.

Комунікація між правоохоронними органами

Комунікація між правоохоронними органами є важливою для розслідування воєнних злочинів, адже вона забезпечує обмін інформацією (наприклад, обмін даними між поліцією, прокуратурою, СБУ); уникнення дублювання в діях (запобігання ситуаціям, коли різні підрозділи проводять одні й ті ж слідчі дії, що є неефективним та може зашкодити збору доказів); планування спільних заходів (наприклад, планування слідчих/розшукових та оперативно-розшукові заходів) та координацію роботи.

Належна комунікація дозволяє ефективно збирати докази, встановлювати факти та притягати винних до відповідальності.

Темі комунікації між правоохоронними органами, в тому числі під час розслідування воєнних злочинів, останнім часом присвячено багато досліджень, в яких розкриваються як її позитивні аспекти, так і проблемні питання. Переважно це погляд з боку представників органів поліції.[34]

У рамках цього дослідження ми виходили з того, що за законодавством процесуальне керівництво, а відтак координацію роботи правоохоронних органів, нагляд за дотриманням законності та представлення обвинувачення в суді здійснює прокурор.

Відтак, при проведенні анкетування прокурорів (Додаток 4) учасникам опитування було задано питання про те, чи є на їх думку ефективними наявні механізми взаємодії між правоохоронними органами (підрозділи поліції, СБУ, прокуратури), задіяними у розслідуванні воєнних злочинів.

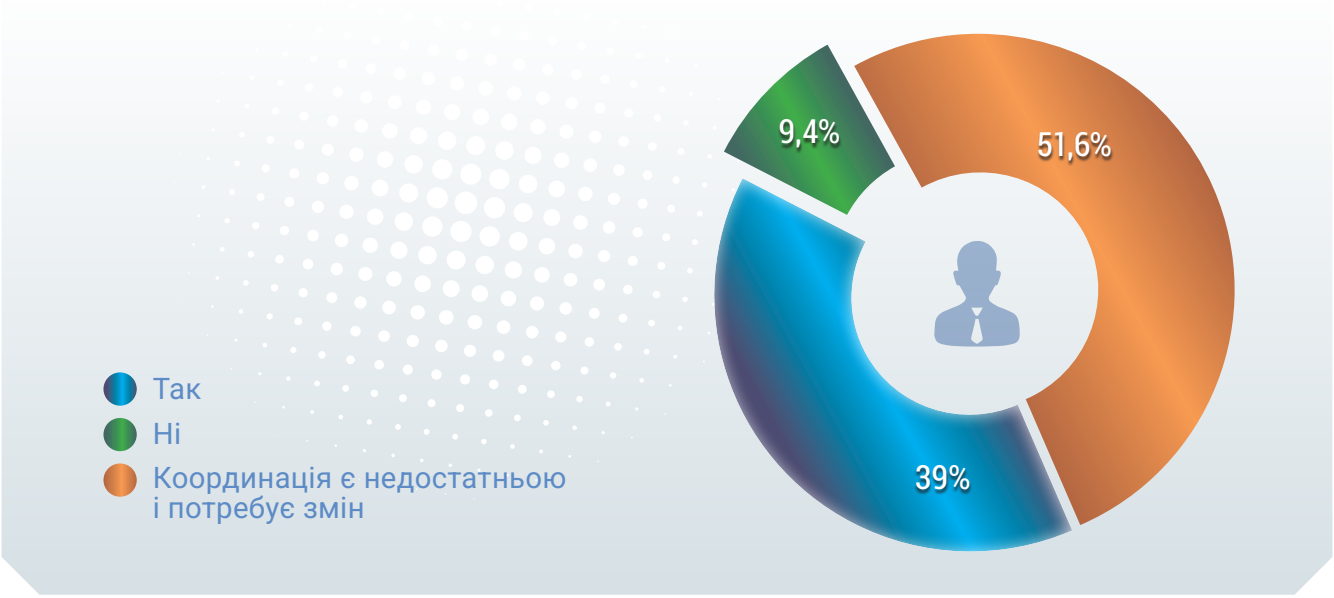

Переважна більшість прокурорів – 61% вважають наявну між правоохоронними органами взаємодію неефективною (9,4%) або недостатньою і такою, що потребує змін (51,6%).

[34] https://policeyistika.dnuvs.ukr.education/index.php/policeyistyka/article/view/200

Висновки:

1. Попри визначення ст.216 КПК України підслідності досудового розслідування за статтею 438 Воєнні злочини КК України за Службою безпеки України третина цих справ розслідується Нацполом.

2. Через недостатність правового регулювання (відсутність відповідних норм у КПК України), підслідність у справах про воєнні злочини визначається прокурорами ситуативно, без чіткого міжвідомчого розподілу, закріпленого юридично. Чинний КПК не відповідає реаліям воєнного часу та потребує змін.

3. Запроваджена в правоохоронних органах спеціалізація структурних підрозділів з протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, є позитивним кроком на шляху притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності.

4. Кадрове забезпечення підрозділів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів є недостатнім, про що зазначила майже половина опитаних правоохоронців.

5. Переважна більшість слідчих і майже половина прокурорів мають досвід у розслідуванні воєнних злочинів менше 3-х років, що може негативно впливати на якість, строки розслідування та результат розгляду справи в суді.

6. Відмінність у навантаженні на слідчих і прокурорів є суттєвою, що не може не відобразитися на якості процесуального керівництва у справах про воєнні злочини – 67,2% прокурорів здійснюють процесуальне керівництво у понад 100 справах про воєнні злочини (понад 100 справ мають у своєму провадженні 27,4% слідчих).

7. Значна чисельність слідчих та прокурорів зіштовхуються в роботі з браком у технічних засобах: відсутність автотранспорту, в т.ч. броньованого; індивідуального робочого місця; оргтехніки та засобів індивідуального захисту, тощо).

8. Переважна більшість прокурорів вважають наявну між правоохоронними органами взаємодію неефективною або недостатньою і такою, що потребує змін.

2.2. Виклики, що постають під час здійснення досудового розслідування

Щодо слідчих дій та збору доказів

Основним змістовним інструментарієм досудового розслідування є проведення слідчих дій.

Визначення поняття, види, вимоги, порядок проведення слідчих дій та коло, залучених до них осіб, регулюються главою 20 КПК України[35].

Відповідно до статті 223 КПК України слідчі дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Враховуючи специфіку воєнних злочинів, що вчиняються ЗС РФ в Україні, коли йдеться, наприклад, про жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортацію дитини, невиправдану затримку репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, обстріли цивільної інфраструктури тощо, здебільшого йдеться про застосування таких слідчих дій як допит, пред'явлення особи для впізнання, огляд місця події, слідчий експеримент та проведення експертизи.

Утім, складність проведення слідчих дій обтяжена тим, що правоохоронці обмежені у доступі до місця злочину і збору доказів через відсутність доступу до цих місць та доказів (жертв-свідків), оскільки вони знаходяться на території РФ, тимчасово окупованих територіях України, в зоні активних бойових дій тощо.

Слід зазначити, що і слідчі, і прокурори під час опитування вказали на наявність труднощів у доступі до місця злочину. Про це зазначили 59% слідчих та 75% прокурорів. Ще 30,8% слідчих та 18,8% прокурорів вказали на те, що доступ до місця злочину є різним: і доступним, і недоступним. І лише 10,3% слідчих та 6,3% не стикалися з труднощами у доступі до місця злочину.

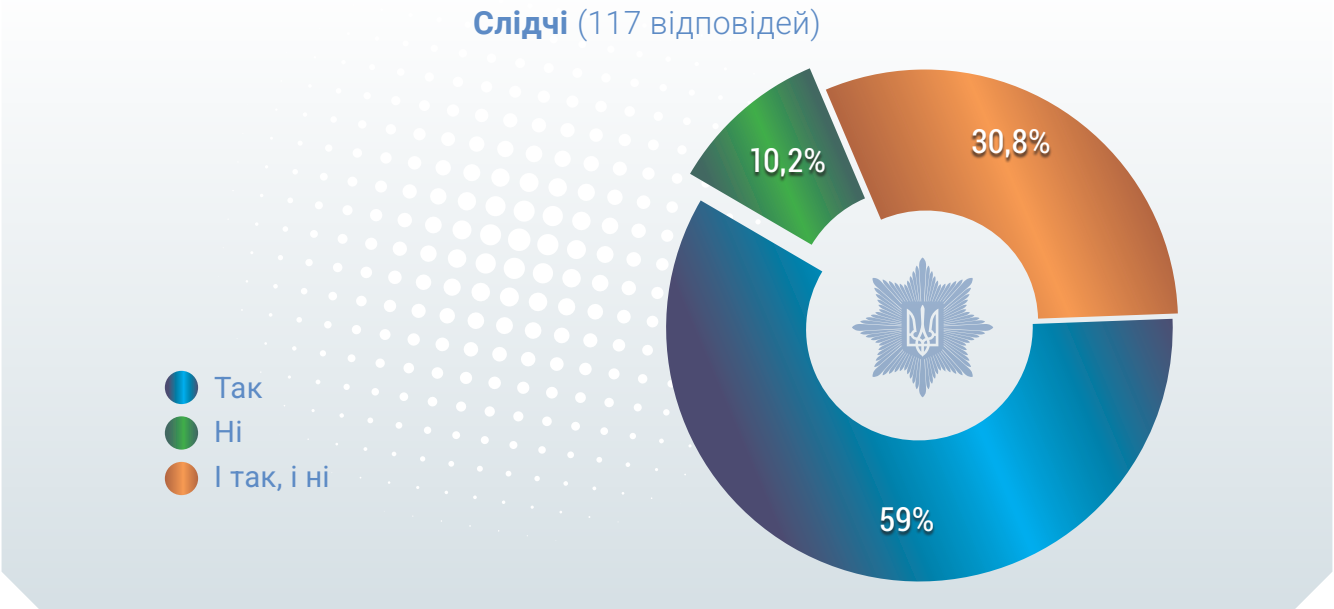

[35] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D1%87%D1%96+%D0%B4%D1%96%D1%97#w2_12

Прокурори (64 відповіді)

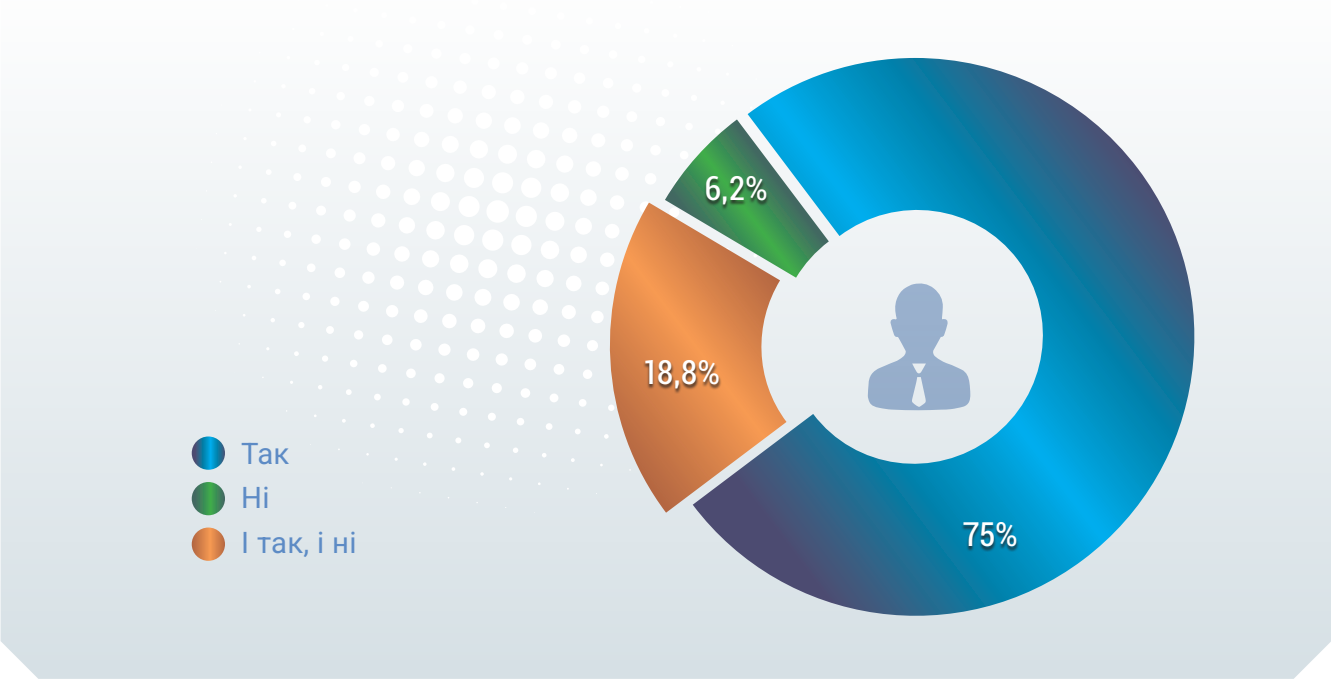

Також через безперервність атак на всю територію України проведення певних слідчих дій ускладнюється не тільки через неможливість доступу до доказів, а й через загрозу життю та здоров'ю осіб, залучених до збору доказів правоохоронців.

Непоодинокими є випадки поранення та загибелі представників правоохоронних органів під час проведення слідчих дій при здійсненні досудового розслідування воєнних злочинів.

Спостереження свідчать про те, що ЗС РФ обрали тактику ведення війни, спрямовану на спричинення максимальної шкоди цивільному населенню, а також тим, хто здійснює рятувальні заходи чи по гарячих слідах оперативно проводить слідчі дії.

З метою перешкоджання наданню допомоги постраждалим від обстрілів та ракетних атак, фіксації події та документуванню злочину, все частіше вслід за однією атакою на цивільний об'єкт – слідує повторна атака у те саме місце.

Так, внаслідок ворожого обстрілу с. Хотінь Сумського району Сумської області, 28 лютого 2024 року загинули слідчі, які з колегами проводили огляд місця події та фіксували наслідки обстрілів, що були нанесені напередодні.[36]

Семеро поліцейських, в тому числі слідчих, загинули під час ракетної атаки ворога по середмістю Одеси 18 листопада 2024 року.[37] Окрім них, загинули медик та двоє цивільних.

[36] https://univd.edu.ua/uk/news/18988
[37] https://www.youtube.com/watch

https://www.instagram.com/p/DCmc5r-t2zc/

14 січня 2025 року, в одному з сіл Білозерської територіальної громади на Херсонщині загинули двоє поліцейських з Запоріжжя. Поліцейські знешкоджували бойову частину нерозірваного безпілотника, однак він здетонував. Правоохоронці отримали смертельні поранення.[38]

У Києві під час ліквідації наслідків ворожих ударів 6 червня 2025 року загинуло троє рятувальників ДСНС. Вони працювали під обстрілами, щоб допомогти людям. Ще 9 надзвичайників отримали поранення.[39]

[38] https://zaxid.net/dvoye_politseyskih_zaginuli_pid_chas_zneshkodzhennya_nerozirvanogo_rosiyskogo_bpla_na_hersonshhini_n1601747

[39] https://lb.ua/society/2025/06/06/680335_kiievi_pid_chas_likvidatsii_ataki.html

https://t.me/Klymenko_MVS/1466[40]

У зв'язку з цим, особливого значення набуває необхідність посилення засобами індивідуального захисту усіх представників правоохоронних органів, які залучаються до рятувальних і слідчих заходів на місцях злочинів, скоєних ЗС РФ в результаті обстрілів території України.

З перших днів повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну стало очевидним, що ЗС країни-агресора зухвало нехтують законами та звичаями війни, встановленими міжнародним правом, що містить ознаки воєнного злочину.

У зв'язку з цим багато правозахисних організацій об'єднали свої зусилля з метою збору даних, які б допомагали правоохоронним органам в розслідуванні воєнних злочинів. Передусім йдеться про такі ініціативи та коаліції громадських організацій, як "Трибунал для путіна", "5-та ранку" та інші.

[40] https://suspilne.media/kyiv/1036071-hotiv-odruzitis-ale-ne-sudilosa-pro-zagiblih-ratuvalnikiv-u-kievi-rozpovili-druzi/

В рамках цього дослідження з'ясовано, *чи використовуються під час досудового розслідування дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО*. І, якщо так, то чи потрібні зміни до КПК України з метою визначення допустимості доказів, зібраних ГО в рамках їх діяльності з документування воєнних злочинів?

По-перше, 11,1% слідчих і 9,4% прокурорів вказали на дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО, як джерело виявлення воєнного злочину та підставу для відкриття кримінального провадження.

По-друге, на питання: ***"Чи використовуються під час досудового розслідування дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО (Трибунал для путіна, П'ята ранку тощо)?"*** – ствердно відповіли практично половина слідчих та прокурорів (з урахуванням відповідей "так" та "інколи").

Слідчі (117 відповідей)

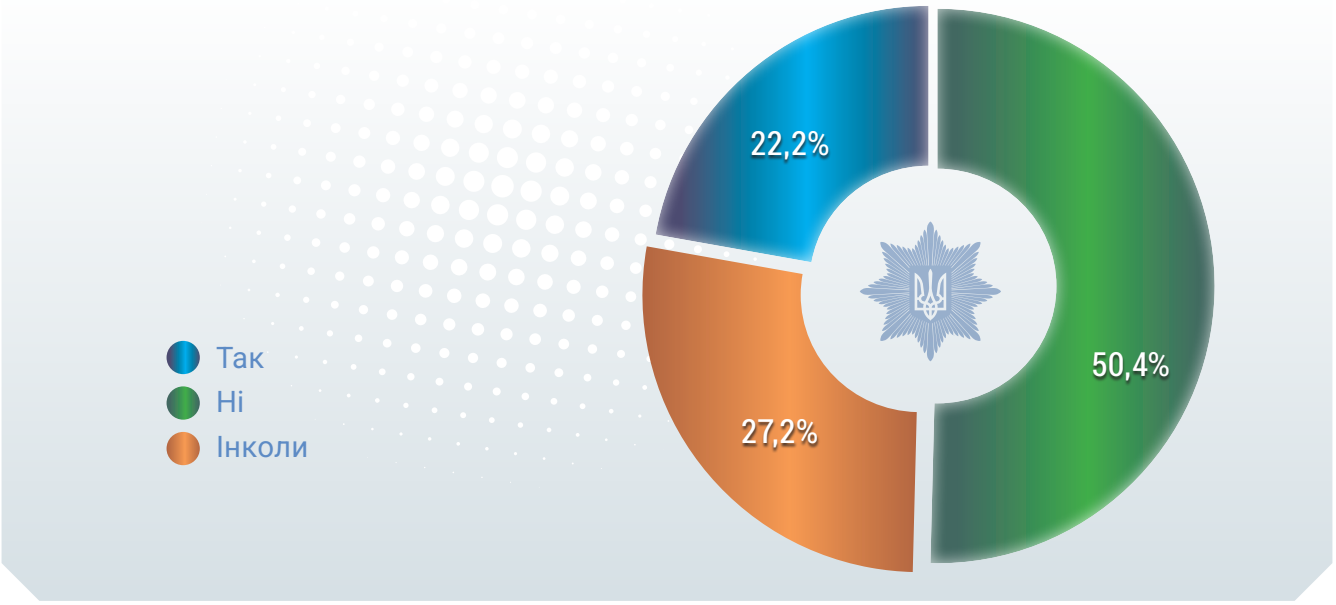

Прокурори (64 відповіді)

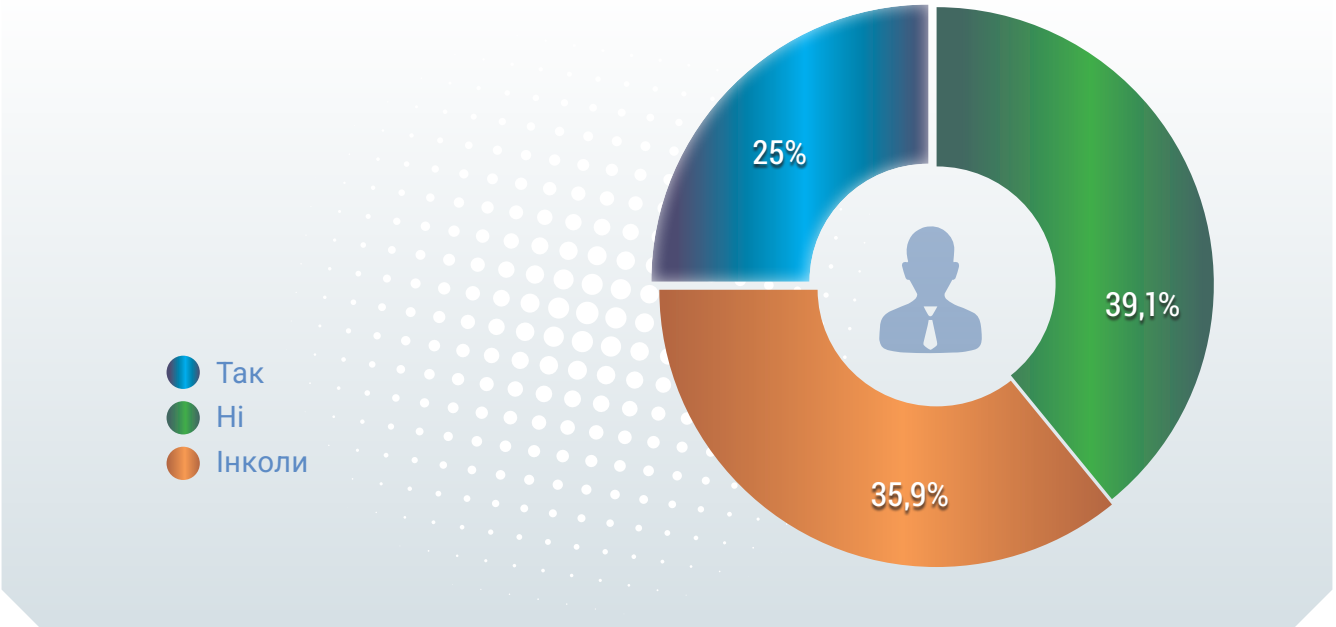

Відтак, постає питання: *Чи потрібно вносити зміни до КПК України з метою визначення допустимості доказів, зібраних ГО в рамках документування акторами недержавного сектору?*

Переважна більшість представників правоохоронних органів вважають такі зміни необхідними – 65,5% слідчих та 59,4% прокурорів відповідно.

Таким чином, участь правозахисних організацій у документуванні воєнних злочинів є позитивним фактором, що допомагає правоохоронним органам у виявленні та розслідуванні цієї категорії справ, проте потребує законодавчого врегулювання у кримінально-процесуальному законодавстві.

Щодо строків досудового розслідування та притягнення винних до відповідальності (фактор in absentia)

Строки досудового розслідування регулюються статтею 219 КПК України[41] та до початку 2024 року обчислювалися з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, до дня повідомлення особі про підозру та становили: дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

З 01 січня 2024 року набрав чинності Закон України від 08 грудня 2023 року "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури".[42]

Даним Законом визначено, що строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Положення частини першої статті 219 КПК в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» застосовуються до всіх кримінальних проваджень, досудове розслідування або судовий розгляд яких не завершено до дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури».

Таким чином, з 01 січня 2024 року, у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не повідомлено про підозру ("фактові" кримінальні провадження), строки досудового розслідування не обчислюються.[43]

41 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
42 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text
43 https://jurliga.ligazakon.net/news/226444_stroki-dosudovogo-rozslduvannya-u-krimnalnikh-provadzhennyakh

При цьому, відповідно до частини 3 статті 219 КПК України з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом семидесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 КПК України;

2) протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298-4 цього Кодексу;

4) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу.

Якщо досудове розслідування злочину (досудове слідство) неможливо закінчити протягом двох місяців із дня повідомлення особі про підозру в учиненні злочину, воно може бути продовжене в порядку ст. ст. 295–296 КПК України:

- до трьох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину – керівником окружної прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора
- до шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора
- до дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками[44]

Остання підстава ***продовження строку*** досудового розслідування згідно з частиною 4 статті 294 КПК України настає виключно у випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо ***досудове розслідування не може бути закінчене внаслідок виняткової складності провадження***.[45]

Відтак, при продовженні строку досудового розслідування потребує доведення факт того, що підставою продовження строку досудового розслідування є відповідна складність кримінального провадження..

[44] Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 21-ше, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2024. С. 413. ISBN 978-617-566-823-8 https://knushop.com.ua/image/catalog/

[45] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2631

Статтею 28 КПК України передбачено, що складність кримінального провадження, як критерій визначення розумності строків кримінального провадження, визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо.

При цьому будь-якого визначення особливої та виняткової складності кримінального провадження законодавство не містить.

У зв'язку з цим можна погодитися з певною експертною думкою стосовно того, що складність провадження, в тому числі особлива і виняткова, є оціночними поняттями, які повинні бути обгрунтовані і доведені стороною обвинувачення при продовженні строку досудового розслідування.[46]

Враховуючи обставини вчинення злочину, особливості доступу до певних слідчих дій і доказів у справах про воєнні злочини, можна передбачити, що справи за статтею 438 КК України є складними у розслідуванні і по ним застосовуються правила статтей 219, 294 КПК України щодо продовження строків досудового розслідування.

Вказане підтверджується даними, наданими Офісом Генерального прокурора та Нацполом на запит УГСПЛ про кількість відкритих кримінальних проваджень за статтею 438 КК України, чисельність осіб, яким оголошено підозру у вчиненні вказаного злочину, та щодо обвинувальних актів, спрямованих до суду.

Так, як зазначалося раніше, за даними ОГП (Додаток 1), станом на 30 вересня 2025 року загалом правоохоронними органами здійснювалося досудове розслідування у 184 334 кримінальних правопорушеннях за статтею 438 КК України.

При цьому за результатами розслідування воєнних злочинів до суду скеровано 446 обвинувальних актів стосовно 742 осіб.

Щодо інших проваджень досудове розслідування триває. Підозру у вчиненні воєнних злочинів за цими провадженнями оголошено 255 особам.

У той час, за даними Нацполу (Додаток 2) у 13 481 кримінальному провадженні (за фактами вчинення 34 253 злочинів), досудове розслідування в яких станом на 30.09.2025 триває, – оголошено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень за статтею 438 КК України 729 особам.

Водночас завершено досудове розслідування у 296 кримінальних провадженнях, з яких: 269 (за фактами вчинення 424 злочинів) – направлено до суду (щодо 401 особи) та 27 закрито на підставі статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Зупинене досудове розслідування на підставі пункту другого частини першої статті 280 КПК України у зв'язку з розшуком підозрюваних осіб у 74 кримінальних провадженнях (за фактами вчинення 581 злочину).

[46] https://jurliga.ligazakon.net/news/226444_stroki-dosudovogo-rozslduvannya-u-krimnalnikh-provadzhennyakh

Причини тривалих строків досудового розслідування, а також великої різниці між кількістю проваджень у справах про воєнні злочини та обвинувальними актами, скерованими до суду, з'ясовувалися в рамках цього дослідження під час опитування представників правоохоронних органів.

Так, серед причин, які впливають на ефективність і строки досудового розслідування кримінальних проваджень за статтею 438 КК України прокурори відзначили:

Що впливає на ефективність та тривалість строків розслідування справи?
64 відповіді

Як вбачається, найвагомішими причинами, на думку представників органів прокуратури, є: складнощі у доступі до доказів (85,9% опитаних), велике навантаження (71,9%), відсутність доступу до підозрюваних (60,9%), тривалість строків проведення експертиз (46,9%), брак фахівців, залучених до розслідування (34,4%).

Ще приблизно 20% респондентів серед чинників, що впливають на розслідування воєнних злочинів зазначили: відсутність досвідчених експертів/спеціалістів для проведення необхідних експертиз/висновків (21,9% опитаних), недосконалість законодавства (20,3%), психологічне/емоційне виснаження (20,3%), нестачу досвіду у розслідуванні воєнних злочинів (18,8%) та бюрократичні процедури (17,2%).

Вартою уваги також є причина так званого "ручного управління" процесами в рамках досудового розслідування, яку відзначили 12,5% прокурорів.

У той же час відповіді слідчих Нацполу щодо факторів, які впливають на ефективність та строки досудового розслідування, розподілилися наступним чином:

Що впливає на ефективність та тривалість строків розслідування справи?
117 відповіді

Основними факторами впливу, на думку представників органів Нацполу, є: складнощі у доступі до доказів (61,5% опитаних), відсутність доступу до підозрюваних (46,2%), велике навантаження на слідчих (39,3%), тривалість строків проведення експертиз (38,5%), бюрократичні процедури (29,9%) та брак фахівців, залучених до розслідування (27,4%).

Приблизно 20% респондентів серед чинників, що впливають на розслідування воєнних злочинів зазначили недосконалість законодавства (22,2% опитаних). та психологічне/емоційне виснаження – 15,4%).

Біля 10% слідчих відмітили також серед факторів впливу на досудове розслідування нестачу досвіду з розслідування даної категорії справ (12%), відсутність досвідчених експертів та спеціалістів (12%), а також "ручне управління" процесами (8,5%).

Звертає на себе увагу той факт, що загалом розподіл відповідей і прокурорів, і слідчих за переліком причин, які найбільш впливають на ефективність та строки досудового розслідування у кримінальних провадженнях за статтею 438 КК України, – збігається.

Як зазначалося вище, представники правоохоронних органів вказали на відсутність доступу до підозрюваних у справах про воєнні злочини (фактор in absentia), як на одну з основних причин, що суттєво впливає на перебіг досудового розслідування.

Відтак, важливим є розуміння того, якими є особливості повідомлення про підозру у справах in absentia, коли особа перебуває на території РФ чи на тимчасово окупованій території; які способи повідомлення про підозру, крім передбачених законодавством, використовуються у справах in absentia на практиці; чи потрібно вносити зміни до КПК України з метою закріплення фактично застосованих методів повідомлення підозрюваного; чи вбачається допустимість відступу від процесуального законодавства через розслідування справи in absentia тощо.

У справах про воєнні злочини правоохоронці часто працюють в умовах обмеженого доступу до осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, за межами України або ухиляються від участі у провадженні. За таких обставин традиційні механізми вручення повістки є недостатніми, що спонукає слідчих шукати додаткові канали комунікації для забезпечення виконання процесуальних вимог. Це твердження підтверджується також і за результатами опитування слідчих, прокурорів та адвокатів, що описано далі в дослідженні.

На запит УГСПЛ (Додаток 1) ОГП повідомив, що у випадках наявності достатніх підстав вважати, що особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, повідомлення про підозру такій особі здійснюється за окремим порядком, визначеним частиною 8 статті 135 КПК України. А саме: повідомлення публікується в медіа загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

Разом із цим в ОГП зазначили, що у практичній діяльності повідомлення про підозру поряд з указаними у ч. 8 ст. 135 КПК України способами вручається (надсилається) на відомі контактні дані особи, у т.ч. адреси електронної пошти, сторінки у соціальних мережах, облікові записи у месенджерах тощо. Практикується також направлення повідомлень на офіційну електронну пошту відомства, де особа обіймає посаду або проходить службу.

У той же час, Нацпол повідомив, що слідчими Національної поліції України повідомлення про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтею 438 КК України, здійснюються відповідно до вимог статей 135, 276-279, 297-5 КПК України.

“У разі, якщо особа перебуває на тимчасово окупованій території чи на території РФ і фактично вручити повідомлення про підозру неможливо – допускається спеціальне досудове розслідування (in absentia) відповідно до глави 24-1 КПК України. У такому випадку повідомлення про підозру може здійснюватися: шляхом публікації в офіційних джерелах (наприклад, у газеті «Урядовий кур’єр» чи на сайті Офісу Генпрокурора); через захисника, якщо він бере участь у кримінальному провадженні; шляхом направлення міжнародними каналами (наприклад, дипломатичними)” – зазначено у листі Нацполу (Додаток 2).

Проте викликає сумнів ефективність застосування у справах in absentia такого встановленого законодавством способу повідомлення про підозру – як-то публікації в українських медіа ресурсах чи на сайті Офісу Генпрокурора.

Адже у справах про воєнні злочини переважно йдеться про підозри військовослужбовцям ЗС РФ, які навряд читають українські ЗМІ та веб сайт ОГП – до того ж українською мовою.

Окрім того, норми статті 135 КПК України, на які посилаються правоохоронні органи як на законодавчу підставу для обрання способу повідомлення особі про підозру, не містять таких способів, як сторінки у соціальних мережах, облікові записи у месенджерах, через захисника тощо.

Це означає, що у справах про воєнні злочини, які розслідуються за процедурою in absentia, на практиці відбувається відступ від норм КПК України.

Наскільки такий відступ від закону є допустимим і необхідним у реаліях розслідування воєнних злочинів через повномасштабне російське вторгнення в Україну, – висловили свою думку представники правоохоронних органів під час анкетування.

Ствердно відповіли 38,5% слідчих та 28,1% прокурорів

Відтак, вбачається необхідним додаткове законодавче врегулювання питання повідомлень про підозру особам у кримінальному провадженні за вказаною категорією справ з метою вдосконалення процедури.

На цьому також наголошує Офіс Генпрокурора.

Наразі розроблення та подання до Верховної Ради України законопроєкту щодо вдосконалення положень КПК України в частині здійснення кримінального провадження in absentia передбачено пунктом 3.8.2 Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р)[47].

Про необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою закріплення фактично застосованих методів повідомлення підозрюваного у справах in absentia також зазначили під час опитування і слідчі, і прокурори.

Із 117 слідчих, які взяли участь в анкетуванні, – 53,8% вважають за необхідне внесення відповідних змін.

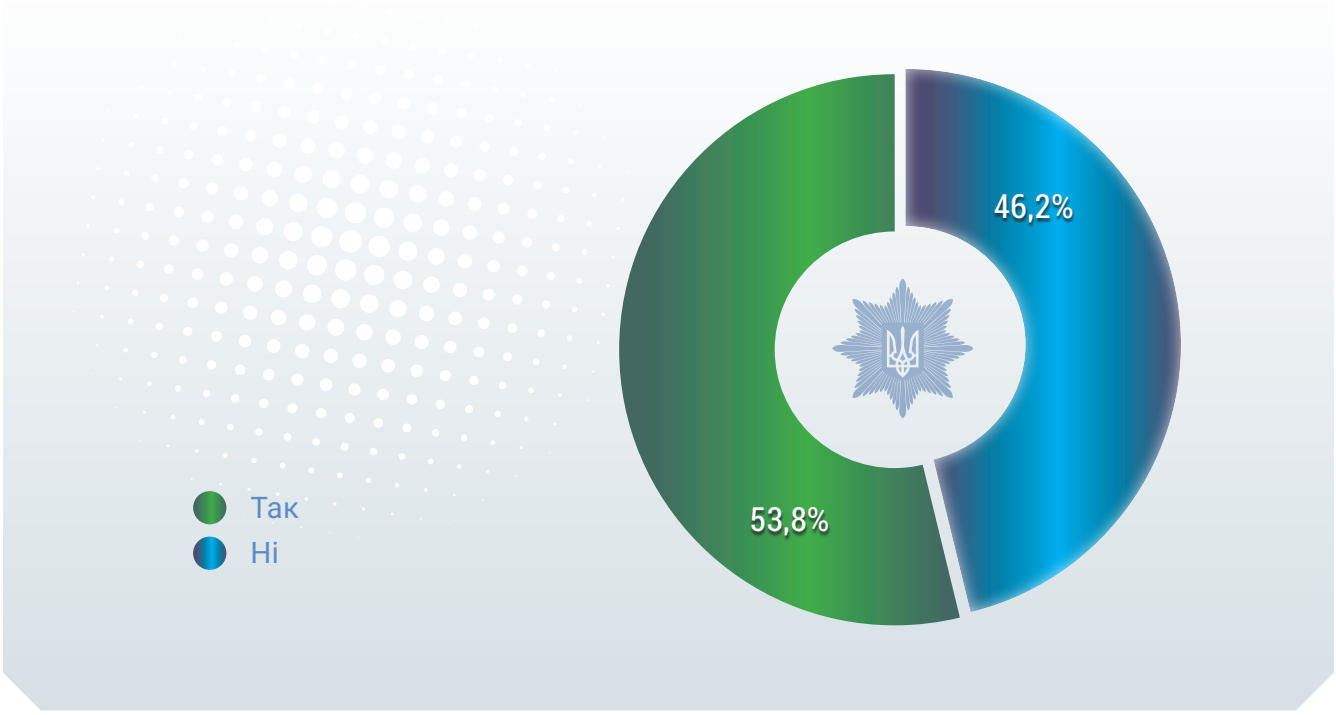

[47] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text

Результати анкетування прокурорів дещо інші. Так, із 64 респондентів, які взяли участь в анкетуванні, – 40,6% вбачають необхідність внесення до законодавства необхідних змін.

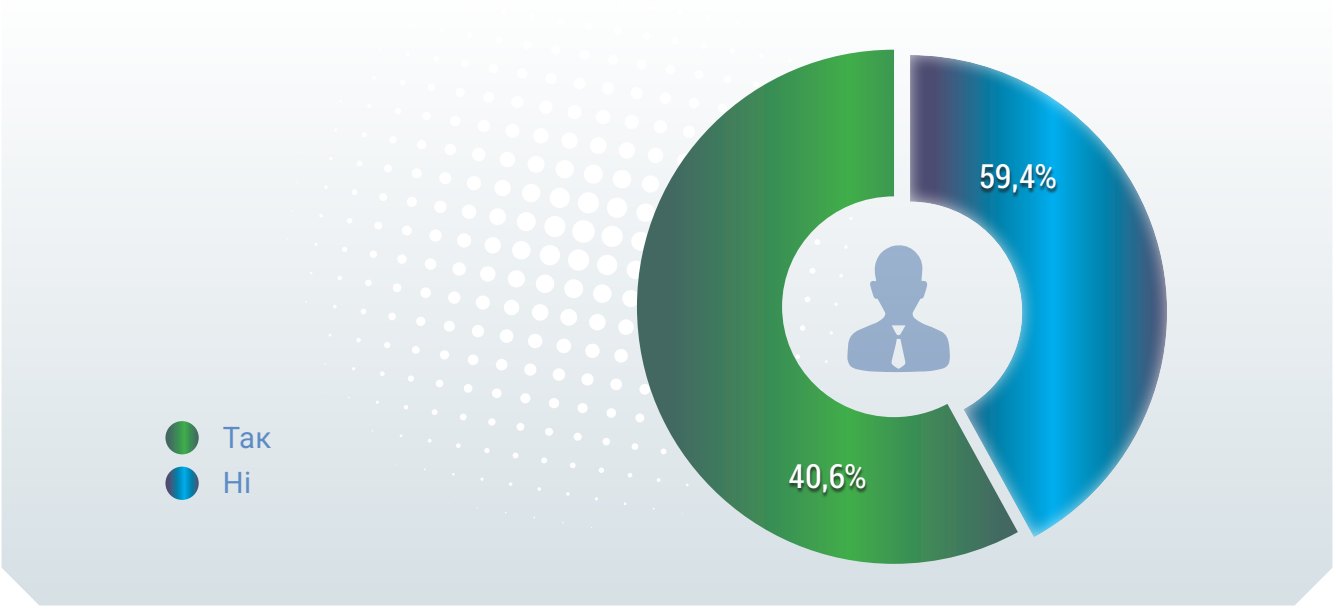

Загалом результати опитування представників правоохоронних органів, відповіді ОГП та Нацполу відображають наявність проблематики і необхідність у додатковому законодавчому регулюванні тих способів повідомлення про підозру, які на практиці застосовуються у справах in absentia.

Висновки

1. З огляду на особливості досудового провадження у справах про розслідування воєнних злочинів, особливого значення набуває необхідність посилення засобами індивідуального захисту усіх представників правоохоронних органів, які залучаються до рятувальних і слідчих заходів на місцях злочинів, скоєних ЗС РФ в результаті обстрілів території України.

2. Участь правозахисних організацій у документуванні воєнних злочинів є позитивним фактором, що допомагає правоохоронним органам у виявленні та розслідуванні цієї категорії справ, проте потребує законодавчого врегулювання у кримінально-процесуальному законодавстві.

3. Справи за статтею 438 КК України є складними у розслідуванні і по ним застосовуються правила статтей 219, 294 КПК України щодо продовження строків досудового розслідування. При цьому визначення особливої та виняткової складності кримінального провадження законодавство не містить.

4. Загалом розподіл відповідей і прокурорів, і слідчих за переліком причин, які найбільш впливають на ефективність та строки досудового розслідування у кримінальних провадженнях за статтею 438 КК України, – збігається.

5. Найвагомішими факторами, що впливають на ефективність і строки досудового розслідування у справах про воєнні злочини є: складнощі у доступі до доказів, велике навантаження, відсутність доступу до підозрюваних, тривалість строків проведення експертиз, брак фахівців, залучених до розслідування.

6. Норми статті 135 КПК України, на які посилаються правоохоронні органи як на законодавчу підставу для обрання способу повідомлення особі про підозру, не містять таких способів, як сторінки у соціальних мережах, облікові записи у месенджерах, через захисника тощо.

   Це означає, що у справах про воєнні злочини, які розслідуються за процедурою in absentia, на практиці відбувається відступ від норми КПК України.

7. Вбачається необхідним додаткове законодавче врегулювання питання повідомлень у кримінальному провадженні з метою вдосконалення процедури in absentia.

2.3. Захист та представництво інтересів потерпілих та обвинувачених у воєнних злочинах

Одним із ключових обтяжувальних чинників під час досудового розслідування воєнних злочинів є перебування ймовірного суб'єкта злочину поза межами юрисдикційного та фактичного контролю правоохоронних органів України (перебування на тимчасово окупованих територіях чи на території РФ).

Чинний КПК України передбачає механізм здійснення досудового розслідування та подальшого судового провадження за відсутності підозрюваного – у формі спеціального досудового розслідування (in absentia).

У цьому контексті дуже важливим є забезпечення для підозрюваного, обвинуваченого фундаментальної засади – забезпечення права на справедливий суд (пункт 3 (c) статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод[48]). Згідно з цим положенням, кожна особа, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, має гарантоване право на особистий захист або захист із залученням адвоката, обраного за власним розсудом, що забезпечує реалізацію права на ефективний правовий захист у межах кримінального процесу.

Ключовим гарантом дотримання прав та законних інтересів підозрюваного у рамках спеціального досудового розслідування є захисник. Зокрема, відповідно до пункту 8 частини другої статті 52 КПК України, участь захисника є обов'язковою у кримінальних провадженнях, що проводяться щодо осіб у межах спеціального досудового або спеціального судового провадження, починаючи з моменту ухвалення відповідного процесуального рішення. Таким чином, положення кримінального процесуального законодавства України забезпечують залучення захисника не лише на етапі судового розгляду, але й на стадії досудового розслідування, що гарантує належний рівень правового захисту підозрюваного на всіх стадіях кримінального провадження.

Зауважуємо, що порівняно із залученням адвоката обвинуваченого, залучення потерпілого вважається можливим, але не обов'язковим.

Сьогодні потерпілі можуть залучити адвоката самостійно, уклавши з ним договір, чи отримати гарантовану державою безоплатну правничу допомогу або правову допомогу від неурядових організацій. Також деякі адвокати беруться за справи на умовах pro bono.

Отже, участь захисника у спеціальному провадженні є ключовою гарантією дотримання прав підозрюваного та реалізації принципу змагальності. Водночас участь адвоката потерпілого не є обов'язковою, хоча саме належне представництво інтересів потерпілих має важливе значення для повноти й об'єктивності доказування. З огляду на це, ефективне залучення як захисника, так і представника потерпілого є критичним для формування збалансованої доказової бази та забезпечення стандартів справедливого судового розгляду у справах про воєнні злочини.

[48] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Правильне формування доказової бази у справах про воєнні злочини є одним із визначальних елементів ефективного кримінального переслідування, адже саме якість, належність і допустимість доказів забезпечують можливість притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості для потерпілих. З огляду на складність фактичного та правового контексту збройної агресії, такі провадження вимагають прискіпливого та неухильного дотримання усіх процесуальних стандартів та дотримання національних та міжнародних практик.

У цьому процесі критично важливою є участь як захисника, так і представника потерпілого, адже саме вони забезпечують реальну дію принципів змагальності та рівності сторін. Захисник гарантує, що інтереси підозрюваного чи обвинуваченого не будуть порушені, а представник потерпілого – що права постраждалих від воєнних злочинів будуть належним чином представлені і захищені на всіх стадіях провадження.

Правильне та повне дотримання процедур доказування з боку органів досудового розслідування, сторони обвинувачення, а також активне процесуальне залучення захисника і представника потерпілого є фундаментом реалізації права на справедливий судовий розгляд. Участь цих сторін у верифікації, спростуванні чи доповненні доказів служить гарантією того, що процес оцінки фактів буде збалансованим та всебічним.

У разі порушення вимог процесуального законодавства, зокрема, недопуску захисника до участі в окремих процесуальних діях, обмеження прав представника потерпілого або ненадання їм доступу до доказів, виникає ризик визнання доказів недопустимими та суттєве підвищення ймовірності скарг до ЄСПЛ. Це може призвести до встановлення порушення Україною права на справедливий суд та підважити легітимність усього провадження.

Отже, ефективне й повноцінне залучення захисника та представника потерпілого – це не лише вимога національного законодавства, але й ключова гарантія того, що результат розслідування воєнних злочинів буде правомірним, стійким до міжнародної перевірки та відповідатиме принципам верховенства права.

Участь в анонімному анкетуванні взяли 44 адвокати, які мають досвід участі захисника чи представника у справах про воєнні злочини.

Адвокатам були задані питання, що стосуються:

- досвіду роботи, пов’язаної із захистом у провадженнях про воєнні злочини
- оцінки вказаного досвіду з точки зору його достатності для забезпечення ефективного захисту в рамках досудового розслідування
- оцінки якості комунікації адвоката зі слідчим та прокурором у таких провадженнях
- способи повідомлення потерпілих, захисника про направлення справи до суду;
- залучення потерпілих до всіх слідчих дій
- факторів, що впливають на ефективність і строки досудового розслідування у справах про воєнні злочини

Отримані під час анкетування дані свідчать про загалом високий рівень професійного досвіду адвокатів у сфері воєнних злочинів. Переважна більшість респондентів (84,1%, 37 із 44 опитаних) працюють у цій сфері понад один рік, причому майже половина з них (40,9%, 18) більше трьох років. І тільки 15,9% (7) – працюють з воєнними злочинами менше 1 року. Такий розподіл демонструє сталість практики та сформовану експертизу фахівців, що є важливим для забезпечення якісного захисту у провадженнях щодо воєнних злочинів.

Скільки років Ви надаєте захист у кримінальних провадженнях, що стосуються воєнних злочинів? (44 відповіді)

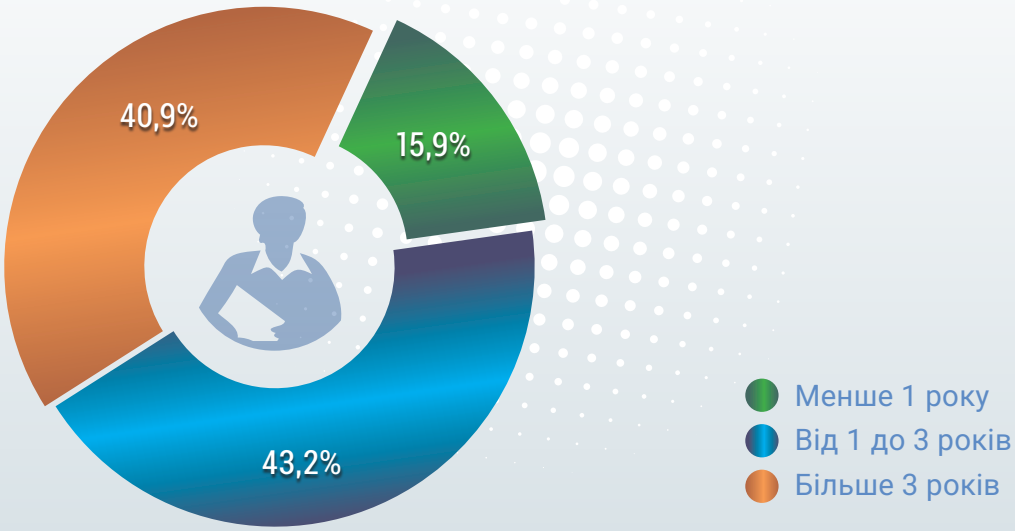

Водночас наявність значного досвіду не завжди трансформується у відчуття його достатності. Незважаючи на високий відсоток досвідчених адвокатів (84,1%), лише 65,9% адвокатів вважають свій професійний рівень достатнім для забезпечення ефективного захисту у справах про воєнні злочини, тоді як 34,1% оцінюють власний досвід як недостатній. Такий розрив свідчить про потребу в додаткових інструментах підтримки, навчанні та підвищенні кваліфікації, аби гарантувати якісне представництво в цих складних категоріях справ.

Таку невпевненість може зумовлювати низка об'єктивних факторів: значний обсяг і складність проваджень щодо воєнних злочинів, зокрема тих, що здійснюються за відсутності підзахисного; підвищена відповідальність за результати захисту та вплив рішення на долю обвинуваченого; емоційний тиск, пов'язаний із необхідністю зберігати професійну відстороненість в умовах, коли адвокати самі є частиною суспільства, що переживає наслідки війни; а також суспільний та медійний тиск, спричинений нерозумінням ролі захисника у справах щодо представників держави-агресора тощо. У сукупності ці чинники можуть формувати відчуття недостатньої готовності навіть у фахівців із істотним професійним досвідом.

Чи вважаєте Ваш досвід у розслідуванні воєнних злочинів достатнім для забезпечення ефективного захисту? (44 відповіді)

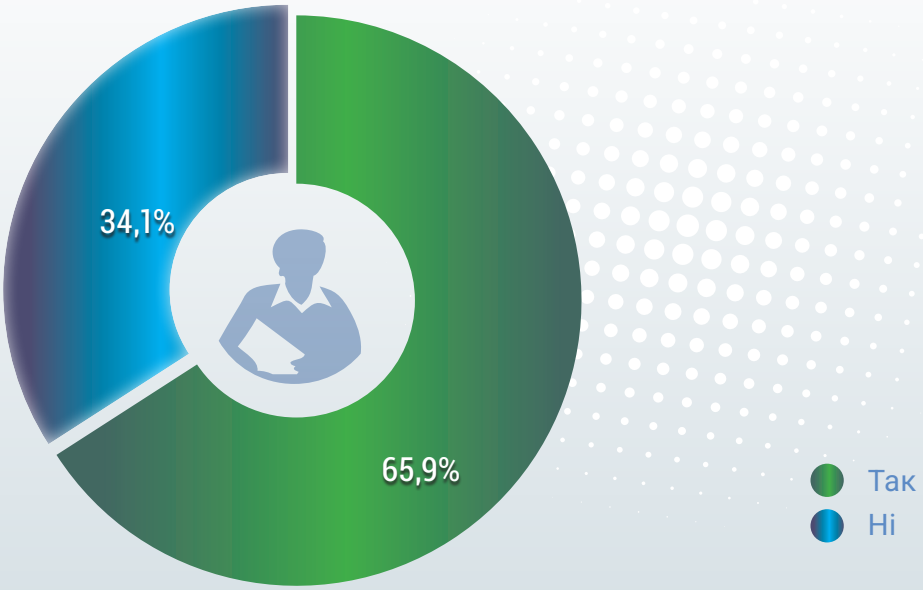

Щодо взаємодії адвокатів із слідчими та прокурорами у справах про воєнні злочини загалом спостерігається доволі низький рівень задоволеності комунікацією. Лише 31,8% респондентів цілком задоволені комунікацією із ними. 22,7% абсолютно не задоволені і 45,5% зазначили, що рівень комунікації є непослідовним і залежить від конкретної ситуації. Така тенденція підтверджується й тим, що тільки половина опитаних адвокатів (50%) підтвердили, при плануванні слідчих дій слідчими враховується залученість захисника/представника. Тоді як 13,6% опитаних повідомили, що слідчі взагалі не враховують наявність захисника/представника і 13,6% зазначили, що таке врахування має нерегулярний характер.

Щодо комунікації з потерпілим: слідчі комунікують як безпосередньо, так і через адвоката-представника. А про передання матеріалів до суду потерпілі повідомляються здебільшого письмово або телефоном, однак використовуються також інші засоби електронного зв'язку або інформуються усно.

На питання щодо залучення потерпілих до усіх слідчих дій найбільша кількість адвокатів зазначили, що такі дії вчиняються «за потреби» (61,4%). 34, 1% респондентів відповіли «ні» і тільки 4,5% повідомили участь потерпілих у кожній слідчій дії. Такий розподіл може свідчити про кілька важливих тенденцій. По-перше, залучення потерпілих здебільшого розглядається як ситуативна необхідність, а не як усталена практика, що може бути пов'язано як із навантаженням на слідство, так і з обмеженими ресурсами чи логістичними труднощами, особливо у воєнний час. По-друге, значна частка випадків, коли потерпілих не залучають, може бути наслідком прагнення мінімізувати повторну травматизацію, адже участь у слідчих діях часто передбачає детальне відтворення обставин злочину.

Захисники повідомляються про передачу матеріалів до суду також здебільшого письмово та телефоном. Дещо менш часто застосовується усне повідомлення та за допомогою засобів електронного зв'язку.

Як зазначалося вище, відповідно до статей 297[5] та 323 КПК України передбачено такий порядок вручення процесуальних документів підозрюваному/обвинуваченому в рамках спеціального кримінального провадження:

1. **надсилання повістки про виклик за останнім відомим місцем проживання чи перебування підозрюваного/обвинуваченого;**
2. **публікація повістки про виклик підозрюваного у ЗМІ загальнодержавної сфери розповсюдження, яким є газета «Урядовий кур'єр», та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора;**
3. **публікація інформації про повістку про виклик обвинуваченого та інформації про процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, у ЗМІ загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті суду;**
4. **надсилання копій процесуальних документів захиснику.**

У повістці про виклик обов'язково вказується уся необхідна для особи інформація, на основі якої особа може довідатись про свій процесуальний статус у справі, номер кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик, та мету виклику (стаття 137 КПК України). Завдяки цьому дотримуються вимоги щодо повного і деталізованого повідомлення підозрюваного/ обвинуваченого.

КПК України встановлює презумпцію ознайомленості підозрюваного/ обвинуваченого зі змістом повістки про виклик з моменту її опублікування у вищезазначені способи.

Утім, варто зауважити, що за результатами опитування адвокати повідомляють, про те, що слідчі та прокурори використовують доволі різні способи повідомлення підозрюваного – обвинуваченого.

Нижче наведений графік, який відображає використання різних способів[49].

У який спосіб підозрюваний повідомляється про передачу матеріалів в суд?

44 відповіді

[49] Зверніть увагу, що при виборі варіантів відповіді, респонденти могли вибрати декілька.

Результати опитування свідчать про відносно високий, але все ж неповний рівень дотримання процесуальних гарантій участі захисника у провадженнях щодо воєнних злочинів. Так, 63,6% адвокатів зазначили, що їх залучали до всіх слідчих дій, тоді як 36,4% повідомили про вибіркове залучення. Такий розподіл може вказувати як на різні підходи слідчих у конкретних провадженнях, так і на об'єктивні обставини, пов'язані зі складністю, кількістю чи терміновістю окремих слідчих дій у справах воєнного часу.

Схожа тенденція простежується й у питанні доступу до матеріалів справи: хоча для більшості адвокатів (63,6%) таких обмежень не виникало, понад третина (36,4%) стикалася з певними перешкодами. Це може свідчити про нерівномірність практики на різних рівнях слідства або про епізодичні випадки обмеження доступу, пов'язані з оперативною інформацією, режимними нюансами проваджень чи організаційними факторами.

У сукупності такі дані вказують на те, що, попри загалом позитивну динаміку забезпечення процесуальних прав захисників, у провадженнях щодо воєнних злочинів зберігається певна варіативність практик, що може так чи інакше впливати на рівень захисту.

Щодо питання ефективності та тривалості досудового розслідування у справах про воєнні злочини адвокати зазначили низку факторів. Найбільш значущими респонденти назвали складнощі з доступом до доказів, що є характерним для проваджень, пов'язаних із зоною бойових дій, окупованими територіями чи розпорошеністю джерел доказової інформації.

Тривалі строки проведення експертиз також є критичним фактором, адже у справах про воєнні злочини експертні дослідження часто складні, багатокомпонентні та потребують спеціалізованих фахівців.

Ще однією проблемою вказано велике навантаження на слідчих через значну кількість проваджень та потребу працювати із матеріалами високої складності. Це у свою чергу неминуче подовжує строки розслідування.

Крім того, адвокати відзначили відсутність доступу до підозрюваного, коли особа перебуває на окупованих територіях, на території РФ тощо.

Окремо підкреслено нестачу досвіду розслідування воєнних злочинів, що є відносно новою та надзвичайно складною категорією проваджень для правоохоронної системи.

Інші зазначені респондентами причини відображені на графіку.

Що на Вашу думку впливає на ефективність на тривалість строків слідства?
44 відповіді

Результати опитування свідчать про відсутність єдиного підходу серед адвокатів щодо впливу процесуальної незалежності захисника/представника на якість досудового розслідування. Майже половина респондентів (47,7%) вважають, що можливість самостійного збирання доказів, ініціювання допиту свідків та реалізації інших повноважень захисника сприяє більш повному та об'єктивному дослідженню обставин справи. Така позиція ґрунтується на розумінні, що активний захисник може компенсувати пасивність або помилки слідства, забезпечити змагальність та підвищити якість доказової бази.

Водночас 18,2% адвокатів переконані, що процесуальна незалежність не має істотного впливу на якість розслідування. Це може пояснюватися тим, що, на їхню думку, ключова роль у формуванні доказів належить органам досудового розслідування.

Значна частка відповідей «важко відповісти» (34,1%) вказує на певну невизначеність та неоднорідність практики, коли ефективність процесуальної незалежності істотно залежить від конкретної справи, ставлення слідчого, можливостей доступу до інформації та умов роботи.

На питання щодо можливості відступу від процесуального законодавства через розслідування справи in absentia більшість адвокатів (71,4%) вважають неможливим такий відступ, тоді як 28,6% допускають таку можливість. Це підкреслює високий рівень усвідомлення важливості дотримання процесуальних гарантій: навіть у складних умовах, коли підозрюваний відсутній, право на належне повідомлення, захист та забезпечення змагальності розглядається як невід'ємна складова законного провадження.

Такий розподіл відображає баланс між прагненням до ефективності слідства та необхідністю дотримуватися гарантованих законом прав осіб, що є критично важливим у справах про воєнні злочини, де ризик порушення прав через прискорене або формальне розслідування особливо високий.

Висновки:

1. Анкетування свідчить про високий рівень професійного досвіду адвокатів у сфері воєнних злочинів: більшість працюють у цій галузі понад один рік, а значна частина – понад три роки. Водночас лише дві третини респондентів (65,9%) вважають свій досвід достатнім для забезпечення ефективного захисту, що вказує на потребу у додаткових інструментах підтримки та підвищенні кваліфікації. Невпевненість адвокатів може бути зумовлена об'єктивною складністю проваджень, високою відповідальністю, емоційним та суспільним тиском.

2. Адвокати зазначають низький та непостійний рівень комунікації зі слідчими та прокурорами (лише 31,8% респондентів цілком задоволені комунікацією із ними), а врахування участі захисника відбувається лише у половині випадків. Потерпілих зазвичай залучають до слідчих дій «за потреби», ймовірно через обмежені ресурси та ризик повторної травматизації.

3. Воєнний час та перебування осіб на окупованих територіях ускладнюють традиційне повідомлення підозрюваних, що змушує правоохоронців використовувати альтернативні способи.

4. Результати опитування свідчать про відносно високий, але неповний рівень дотримання процесуальних гарантій участі захисника у провадженнях щодо воєнних злочинів. Більшість адвокатів залучаються до всіх слідчих дій і мають доступ до матеріалів справи, проте понад третина (36,4%) стикається з вибірковим залученням або обмеженням доступу, що свідчить про варіативність практик і можливий вплив на якість захисту.

5. На думку адвокатів факторами, що найбільше ускладнюють і негативно впливають на строки досудового розслідування у справах про воєнні злочини: обмежений доступ до доказів, тривалі та складні експертизи, велике навантаження на слідчих, відсутність доступу до підозрюваних на окупованих територіях та недостатній досвід розслідування воєнних злочинів.

6. Серед адвокатів немає єдиного підходу щодо впливу процесуальної незалежності захисника на якість досудового розслідування: 47,7% вважають, що вона підвищує об'єктивність і повноту доказів, 18,2% – що не впливає, а 34,1% – складно відповісти.

7. Більшість (71,4%) респондентів вважають неможливим відступ від процесуальних гарантій навіть за розслідування in absentia, що свідчить про усвідомлення важливості законного захисту у справах про воєнні злочини.

Розділ 3. **Судовий розгляд: особливості провадження**

За даними Офісу Генерального прокурора (Додаток 1), станом на 30.09.2025 правоохоронними органами здійснюється досудове розслідування 184 334 кримінальних правопорушень, за ст. 438 КК України «Воєнні злочини». У результаті проведених досудових розслідування до суду скеровано 446 обвинувальних актів стосовно 742 осіб.

Водночас відповідно до інформації Єдиного державного реєстру судових рішень[50] (ЄДРСР), українські суди першої інстанції постановили 156 вироків у цій категорії справ. За даними ОГП (Додаток 1), за результатами розгляду справ про воєнні злочини судами засуджено 202 особи.

Співвідношення обвинувальних актів та вироків станом на 30.09.2025

Співвідношення кількості обвинувальних актів та кількості осіб, щодо яких вони були складені, до загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень становить лише 0,24% та 0,4% відповідно. Це вказує на надзвичайно низьку частку проваджень, що переходять зі стадії досудового розслідування до стадії судового розгляду. Водночас показник співвідношення скерованих до суду обвинувальних актів до кількості постановлених вироків сягає майже 35%, що демонструє порівняно кращу спроможність судової системи забезпечувати результативний розгляд справ за умови значного кадрового навантаження та обмежених ресурсів.

Варто зауважити, що у більшості проваджень щодо воєнних злочинів судовий розгляд здійснюється за процедурою спеціального судового провадження (in absentia), оскільки обвинувачені перебувають на окупованих територіях, у РФ або їхнє місцезнаходження невідоме. Така теза підтверджується і у звіті «Моніторинг судових проваджень та аналіз судових рішень у справах про воєнні злочини (за ст 438 КК України)»[51], підготовленому ВГО «Асоціація правників України» у співпраці з Проєктом ЄС «Право-Justice», Інститутом прав людини АПУ та Міжнародною асоціацією юристів. В межах цього мо-

[50] https://reyestr.court.gov.ua
[51] https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/68d/3f7/b01/68d3f7b01dd2c863222971.pdf

ніторингу було здійснено аналіз 55 вироків судів першої інстанції у провадженнях за ст. 438 КК України, а також відвідано 644 судові засідання. Із них тільки у 7 був присутній обвинувачений.

Практика свідчить, що сторона обвинувачення та суди загалом забезпечують повідомлення через офіційні ресурси та додаткові канали комунікації, у низці випадків здійснюються проактивні заходи з установлення місцезнаходження осіб та перевірки ефективності доведення інформації до них.

Водночас фіксуються системні проблеми: формальний характер повідомлення через офіційні українські ресурси, відсутність перекладу документів російською мовою, технічні помилки у повістках, недостатнє бюджетне фінансування публікацій, а також ігнорування окремих ініціатив сторони захисту щодо розширення способів інформування.

З урахуванням стандартів справедливого суду належне повідомлення є ключовою гарантією допустимості провадження in absentia. Тому органам прокуратури доцільно посилити практику використання альтернативних каналів зв'язку, забезпечити точність і доступність процесуальних документів та стабільне фінансування заходів з повідомлення обвинувачених.

Щодо викликів, які можуть впливати на забезпечення права на справедливий суд, у зазначеному звіті окреслено такі:

1. У частині судів розклади засідань не розміщуються у приміщеннях, хоч доступні на офіційних сайтах. Крім того, у низці проваджень фіксується обмежена публічність матеріалів у ЄДРСР, зокрема відсутність ключових процесуальних документів, що ускладнює доступ громадськості до інформації про перебіг розгляду;

2. Засідання проводилися в приміщеннях, що не забезпечують належних умов для учасників (в кабінетах суддів) через обмежені ресурси або пошкоджену інфраструктуру;

3. Фіксувались численні затримки початку судових засідань (від кількох хвилин до двох годин) спричинені повітряними тривогами, нестачею зал, зайнятістю суддів та адвокатів, технічними збоями ВКЗ, логістичними труднощами із доставкою обвинувачених та іншими організаційними обставинами. Часто затримки мали комбінований характер;

4. Також встановлено систематичні відкладення розгляду справ про воєнні злочини, кількість яких обчислюється сотнями. Причини переважно пов'язані з неявкою учасників, технічними чи енергетичними проблемами, повітряними тривогами, зайнятістю суддів, процесуальними клопотаннями сторін або труднощами з належним повідомленням обвинувачених. Такі повторювані перенесення суттєво впливають на оперативність розгляду та загальну стійкість судового процесу;

5. Недостатня персоналізація ризиків. У деяких рішеннях застосовано шаблонну аргументацію без конкретизації ризиків саме щодо конкретного обвинуваченого;

6. Відсутність строку дії запобіжного заходу та можливості обрання альтернатив. У деяких ухвалах не вказано строк дії тримання під вартою або не розглянуто можливість внесення застави;

7. Формальний підхід до доводів захисту. У частині справ суд не аналізує детально позицію захисту або спрощено її відкидає, без врахування поданих доказів;

8. Відсутність перекладу процесуальних документів для обвинувачених тощо.

Таким чином, виявляється суттєва диспропорція між масштабами зареєстрованих злочинів, які вимірюються десятками тисяч, та фактичними можливостями органів досудового розслідування забезпечити належні темпи і якість розслідувань. Значна кількість проваджень, які тривалий час залишаються на стадії досудового розслідування, а також співвідношення обвинувальних актів і вироків за ст. 438 КК України свідчать про те, що правоохоронна система об'єктивно не встигає опрацьовувати весь масив воєнних злочинів, що, в свою чергу, продовжують вчинятися ворогом постійно.

Водночас ефективність судів у розгляді тих справ, які все ж доходять до стадії судового розгляду, дозволяє говорити про їхню спроможність забезпечувати правосуддя навіть за умов дефіциту суддівських кадрів та процесуального навантаження. Однак загальна картина показує, що судова система досі працює недосконало і без зміцнення інституційної спроможності органів досудового розслідування та суду, оптимізації процесів, збільшення матеріальних ресурсів та кадрового підсилення, неможливо забезпечити належний рівень притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів.

У підсумку, наведені статистичні дані свідчать про системний виклик для всієї правоохоронної та судової інфраструктури та потребують комплексних рішень на державному рівні для забезпечення невідворотності покарання і відновлення справедливості для потерпілих від воєнних злочинів.

Висновок: порівняння кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (184 334) з числом обвинувальних актів (446) та вироків (156) вказує на суттєву перевантаженість органів досудового розслідування та суду. Ресурси та спроможності системи досудового розслідування та судової системи повинні відповідати тому масиву кримінальних правопорушень, щоб забезпечити не тільки право на справедливий суд, а і забезпечити справедливість для потерпілих від воєнних злочинів.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновки:

1. Порівняння кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (184 334) з числом обвинувальних актів (446) та вироків (156) вказує на суттєву перевантаженість органів досудового розслідування та суду. Ресурси та спроможності системи досудового розслідування та судової системи повинні відповідати такому масиву кримінальних правопорушень, щоб забезпечити не тільки право на справедливий суд, а і забезпечити справедливість для потерпілих від воєнних злочинів.

2. Попри позитивні зміни статті 438 КК України, наслідком яких є наближення її до міжнародних стандартів, спеціалісти правоохоронних органів відзначають існування певних проблем, що стосуються визначення кваліфікуючих ознак як самої статті, так і поєднання її з іншими статтями КК України.

3. Незважаючи на наявне у ст. 216 КПК України визначення підслідності досудового розслідування за статтею 438 Воєнні злочини КК України за Службою безпеки України – третина цих справ розслідується Нацполом.

4. Через недостатність правового регулювання (відсутність відповідних норм у КПК України), підслідність у справах про воєнні злочини визначається прокурорами ситуативно, без чіткого міжвідомчого розподілу, закріпленого юридично. З огляду на це чинний КПК України не відповідає реаліям воєнного часу та потребує змін.

5. Запроваджена в правоохоронних органах спеціалізація структурних підрозділів з протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, є позитивним кроком на шляху притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності.

6. Кадрове забезпечення підрозділів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів є недостатнім, про що зазначила майже половина опитаних правоохоронців.

7. Переважна більшість слідчих і майже половина прокурорів мають досвід у розслідуванні воєнних злочинів менше 3-х років, що може негативно впливати на якість, строки розслідування та результат розгляду справи в суді.

8. Відмінність у навантаженні на слідчих і прокурорів є суттєвою, що не може не відобразитися на якості процесуального керівництва у справах про воєнні злочини *(67,2% прокурорів здійснюють процесуальне керівництво у понад 100 справах про воєнні злочини, у той час як понад 100 справ мають у своєму провадженні 27,4% слідчих)*.

9. Значна чисельність слідчих та прокурорів зіштовхуються в роботі з браком технічних засобів: відсутність автотранспорту, в т.ч. броньованого; індивідуального робочого місця; оргтехніки та засобів індивідуального захисту тощо).

10. З огляду на особливості досудового провадження у справах про розслідування воєнних злочинів, особливого значення набуває необхідність посилення засобами індивідуального захисту усіх представників правоохоронних органів, які залучаються до рятувальних і слідчих заходів на місцях злочинів, скоєних ЗС РФ в результаті обстрілів території України.

11. Переважна більшість прокурорів вважають наявну між правоохоронними органами взаємодію неефективною або недостатньою і такою, що потребує змін.

    Адвокати відзначили як низький та непостійний рівень комунікації зі слідчими та прокурорами.

    Лише 31,8% респондентів цілком задоволені комунікацією із правоохоронними органами під час досудового розслідування у справах про воєнні злочини.

12. Справи за статтею 438 КК України є складними у розслідуванні і по ним застосовуються правила статтей 219, 294 КПК України щодо продовження строків досудового розслідування. При цьому визначення понять чи критеріїв особливої та виняткової складності кримінального провадження законодавство не містить.

13. Найвагомішими факторами, що впливають на ефективність і строки досудового розслідування у справах про воєнні злочини є: складнощі у доступі до доказів, велике навантаження, відсутність доступу до підозрюваних, тривалість строків проведення експертиз, брак фахівців, залучених до розслідування.

    Загалом розподіл відповідей прокурорів, слідчих та адвокатів за переліком причин, які найбільш впливають на ефективність та строки досудового розслідування у кримінальних провадженнях за статтею 438 КК України, – збігається.

14. Режим воєнного стану та перебування осіб на окупованих територіях ускладнюють традиційне повідомлення підозрюваних, що змушує правоохоронців використовувати альтернативні способи.

15. У справах про воєнні злочини, які розслідуються за процедурою in absentia, на практиці відбувається відступ від норм КПК України з огляду на що вбачається необхідним додаткове законодавче врегулювання питання повідомлень у кримінальному провадженні з метою вдосконалення процедури.

    Зокрема, норми статті 135 КПК України, на які посилаються правоохоронні органи як на законодавчу підставу для обрання способу повідомлення особі про підозру (у справах in absentia), не містять таких способів, як сторінки у соціальних мережах, облікові записи у месенджерах тощо.

    (Більшість (71,4%) респондентів вважають неможливим відступ від процесуальних гарантій навіть за розслідування in absentia, що свідчить про усвідомлення важливості законного захисту у справах про воєнні злочини).

16. Анкетування засвідчило високий рівень професійного досвіду адвокатів у сфері воєнних злочинів: більшість працюють у цій галузі понад один рік, а значна частина – понад три роки.

17. Результати опитування свідчать про відносно високий, але неповний рівень дотримання процесуальних гарантій участі захисника у провадженнях щодо воєнних злочинів.

    Більшість адвокатів залучаються до всіх слідчих дій і мають доступ до матеріалів справи, проте понад третина (36,4%) стикається з вибірковим залученням або обмеженням доступу, що свідчить про варіативність практик і можливий вплив на якість захисту.

18. Серед адвокатів немає єдиного підходу щодо впливу процесуальної незалежності захисника на якість досудового розслідування.

    47,7% опитаних вважають, що вона підвищує об'єктивність і повноту доказів, 18,2% – що не впливає, а 34,1% – складно відповісти.

19. Правоохоронні органи використовують дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО, як джерело виявлення воєнного злочину та підставу для відкриття кримінального провадження.

    Дані, зібрані в рамках документування ініціативами та коаліціями ГО (Трибунал для путіна, П'ята ранку тощо), використовуються під час досудового розслідування – про що ствердно відповіла практично половина опитаних слідчих та прокурорів (з урахуванням відповідей "так" та "інколи").

20. Участь правозахисних організацій у документуванні воєнних злочинів є позитивним фактором, що допомагає правоохоронним органам у виявленні та розслідуванні цієї категорії справ, проте потребує законодавчого врегулювання у кримінально-процесуальному законодавстві.

Рекомендації:

Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України розглянути питання:

- про перегляд чинної ст.438 КК України з метою посилення її правової визначеності, конкретизації та розширення можливості кваліфікації злочинів
- внесення змін до ст.216 КПК України щодо розподілу підслідності за статтею 438 КК України, враховуючи наявну практику та перелік кваліфікуючих ознак воєнного злочину
- удосконалення засобів повідомлень у кримінальному провадженні за процедурою in absentia
- законодавчого визначення понять чи критеріїв особливої та виняткової складності кримінального провадження
- удосконалення кримінально-процесуального законодавства з метою визначення допустимості доказів, зібраних неурядовими, міжнародними організаціями

Кабінету Міністрів України, Офісу Генерального прокурора, Міністерству внутрішніх справ України вжити заходів щодо:

- збільшення кількості посад (розширення штату) у підрозділах, що спеціалізуються на воєнних злочинах в структурах Нацполу та прокуратури
- розподілу людських ресурсів відповідно до навантаження
- забезпечення підрозділів броньованими автомобілями, засобами доступу до важкодоступних територій, обладнанням для роботи в умовах обстрілів/атак
- належного забезпечення слідчих і прокурорів: оргтехнікою, комп'ютерами та програмами для роботи з великою кількістю доказів, засобами зв'язку
- обов'язкового належного забезпечення засобами індивідуального захисту (бронежилетами, касками, медичними наборами, засобами фіксації слідчих дій (камери, дрони), особливо для тих, хто працює в небезпечних районах)

Офісу Генерального прокурора, Національній поліції України забезпечити:

- налагодження належної та системної взаємодії між органами досудового розслідування, прокурорами, захисниками, а також іншими учасниками процесу
- удосконалення комунікації між слідчими, прокурорами та захисниками/представника, зокрема щодо доступу до матеріалів кримінального провадження у справах щодо воєнних злочинів
- забезпечення рівномірного розподілу навантаження між прокурорами та слідчими, залученими до розслідування воєнних злочинів за ст. 438 КК України, з урахуванням кількості та складності проваджень

- здійснення постійного моніторингу навантаження та коригування розподілу справ для уникнення перевантаження окремих працівників
- забезпечення повного та своєчасного залучення захисника до всіх процесуальних дій у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України
- усунення випадків вибіркового або обмеженого допуску захисника до матеріалів та слідчих дій
- створення умов для реалізації процесуальних гарантій сторони захисту, включно з належним інформуванням про проведення слідчих дій
- забезпечення регулярного підвищення кваліфікації слідчих і прокурорів, залучених до розслідування воєнних злочинів, зокрема щодо міжнародного гуманітарного права, стандартів документування та специфіки роботи під час воєнного стану
- проведення спільних тренінгів, навчальних модулів та практичних занять із залученням міжнародних та національних експертів
- системне оновлення методичних матеріалів, інструкцій та чеклістів для слідчих і прокурорів з урахуванням актуальних викликів воєнного стану.

ДОДАТКИ

Додаток 1 **Відповідь ОГП на запит УГСПЛ**

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА
вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034051

02.10.2025 №18/4-25013-23 на №02/09-01(ФА)/1365 від 02.09.2025

Громадська спілка «Українська Гельсінська спілка з прав людини»
а/с 100
м. Київ, 04071

ВХ № 26429 08 ЖОВ 2025

Офісом Генерального прокурора розглянуто лист виконувача обов'язків директора української Гельсінської спілки з прав людини Олександра Павліченка від 02.09.2025 № 02/09-01 (ФА) 1365 про надання інформації щодо воєнних злочинів.

За результатами розгляду з приводу порушених у ньому питань повідомляємо наступне:

1.1. З 24.02.2022 до 30.09.2025 правоохоронними органами зареєстровано 185 231 (у період з 24.02.2022 до 25.10.2024 зареєстровано 142 145) кримінальне правопорушення за ознаками злочину, передбаченого ст. 438 КК України.

1.2. Положення ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду не містить розподілу злочинів за запропонованими категоріями, у зв'язку з чим надати таку інформацію не видається можливим.

1.3. Правоохоронними органами АР Крим зареєстровано 126 кримінальних правопорушень, Вінницької області – 53, Волинської – 14, Дніпропетровської – 5 121, Донецької – 56 607, Житомирської – 150, Закарпатської – 2, Запорізької – 12 843, Івано-Франківської – 35, Київської – 20 912, Кіровоградської – 100, Луганської – 9 441, Львівської – 120, Миколаївської – 3 119, Одеської – 411, Полтавської – 262, Рівненської – 25, Сумської – 6 228, Тернопільської – 66, Харківської – 30 161, Херсонської – 37 471, Хмельницької – 28, Черкаської – 43, Чернівецької – 10, Чернігівської – 1 408 областях, м. Києва – 366 та м. Севастополя – 21.

1.4. Правоохоронними органами здійснюється досудове розслідування 184 334 кримінальних правопорушень.

1.5. Станом на 30.09.2025 правоохоронними органами за результатами розслідування воєнних злочинів до суду скеровано 446 обвинувальних актів.

1.6. Досудове розслідування триває у кримінальних провадженнях за підозрою у вчиненні воєнних злочинів щодо 255 осіб.

Офіс Генерального прокурора
02.10.2025 №18/4/3-92700ВИХ-25
18/4-25013-23

1.7. Підозрювані, щодо яких досудове розслідування триває оголошені в розшук.

1.8. За результатами досудового розслідування кримінальних проваджень за ознакам злочину, передбаченого ст. 438 КК України до суду скеровано обвинувальні акти щодо 742 осіб.

1.9. За результатами розгляду справ щодо вчинення воєнних злочинів українськими судами засуджено 202 особи.

1.10. Потерпілими від воєнних злочинів визнано 253 382 особи.

2.1. Наразі ч. 1 ст. 278 КПК України передбачає, що письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

При цьому ч. 1 ст. 135 КПК України визначає вичерпний перелік таких повідомлень. Так, особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

Окремий порядок такого повідомлення визначено у ч. 8 цієї статті, а саме: повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою – сьомою цієї статті публікується в медіа загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

Разом із цим у практичній діяльності повідомлення про підозру поряд з указаними способами у ч. 8 ст. 135 КПК України вручається (надсилається) на відомі контактні дані особи, у т.ч. адреси електронної пошти, сторінки у соціальних мережах, облікові записи у месенджерах тощо. Практикується направлення повідомлень на офіційну електронну пошту відомства, де особа обіймає посаду або проходить службу.

2.2. Додаткове законодавче врегулювання питання повідомлень у кримінальному провадженні та їх вирішення безпосередньо пов'язане з внесенням змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою вдосконалення процедури in absentia (спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження). Наразі розроблення та подання до Верховної Ради України законопроєкту щодо вдосконалення положень КПК України в частині здійснення кримінального провадження in absentia передбачено пунктом 3.8.2 Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р).

3. З метою ефективного розслідування воєнних злочинів та підтримання публічного обвинувачення наказами Генерального прокурора в обласних прокуратурах, юрисдикція яких поширюється на території, де найбільше вчинено воєнних злочинів, а також які зазнали тимчасової окупації, створено спеціалізовані підрозділи (відділи та управління) з протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту.

Зокрема, такі спецпідрозділи створені у складі Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської обласних прокуратур і прокуратури Автономної Республіки Кримі та міста Севастополя.

Крім того, на виконання листа Генерального прокурора про організацію процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, в обласних прокуратурах, у яких спеціалізованих підрозділів не створено, визначено працівників, відповідальних за вказаний напрям, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва у всіх кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 436, 437, 438, 439, 440, 442, 447 КК України.

Водночас відповідно до вимог наказу Генерального прокурора від 06.06.2025 № 129, яким затверджено звітність про роботу з кадрами в органах прокуратури України та Інструкцію з її складання, у звітності відображаються основні показники, які характеризують кількісний та якісний склад працівників органів прокуратури, їх переміщення, заохочення тощо.

Однак зазначена звітність не містить інформації про спеціалізацію прокурорів, у тому числі щодо здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про воєнні злочини, їх чисельність та укомплектованість прокуратур прокурорами у цій сфері.

Начальник
Департаменту протидії злочинам,
вчиненим в умовах збройного конфлікту **Юрій РУДЬ**

Додаток 2 **Відповідь Нацполу на запит УГСПЛ**

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

Головне слідче управління

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601,
тел. 256-12-82,gsu@police.gov.ua
Ідентифікаційний код 40108578

02/09-02
На № (ФА) 13626 від 02.09.2025

Громадська спілка «Українська Гельсінська спілка з прав людини»

а/с 100, м. Київ, 04071
a.filipishyna@helsinki.org.ua

Про надання інформації

У Головному слідчому управлінні Національної поліції України (далі – ГСУ) в межах компетенції розглянуто лист громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини» про надання статистичних та організаційних даних щодо розслідування воєнних злочинів, які станом на 30 вересня 2025 року перебувають у розпорядженні Національної поліції України, у зв'язку з чим повідомляємо наступне.

За період дії воєнного стану, з 24.02.2022 по 30.09.2025, згідно відомостей Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) слідчими Національної поліції України розпочато 158 012 кримінальних проваджень за статтею 438 (Воєнні злочини) Кримінального кодексу України (далі – КК України), з яких у період часу з 24.02.2022 по 25.10.2024 – 118 071.

Статтею 438 КК України передбачається відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортацію дитини, невиправдану затримку репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій, кваліфікований склад указаного злочину включає ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини.

Інформація щодо розподілу цих проваджень за видами воєнних злочинів, які відповідають класифікації Римського статуту (злочини проти життя та здоров'я особи; пошкодження та знищення цивільної чи критичної інфраструктури; напади на житло та інші категорії) в ГСУ не узагальнюється.

НПУ № 145468-2025 від 30.09.2025 (1195445)
Підписав: Пантелеєв Сергій Миколайович
Сертифікат: 368DC35ECECB2DC10400000068A4010040F30400
Дійсний: з 21.06.2024 08:45:19 по 21.06.2026 08:45:19

У розрізі регіонів кримінальні провадження за статтею 438 КК України реєструвалися: АР Крим – 126; Вінницька область – 2 041; Волинська область – 669; Дніпропетровська область – 15 183; Донецька область – 9 200; Житомирська область – 1 014; Закарпатська область – 945; Запорізька область – 4 370; Івано-Франківська область – 311; Київська область – 30 942; місто Київ – 5 220; Кіровоградська область – 2 571; Луганська область – 4 609; Львівська область – 2 081; Миколаївська область – 1 925; Одеська область – 3 134; Полтавська область – 4 561; Рівненська область – 473; Сумська область – 5 787; Тернопільська область – 995; Харківська область – 24 137; Херсонська область – 29 919; Хмельницька область – 1 919; Черкаська область – 3 163; Чернівецька область – 1 674; Чернігівська область – 731 та ГСУ – 312.

Станом на 30.09.2025 у 13 481 кримінальному провадженні (за фактами вчинення 34 253 злочинів), у яких визнано потерпілими 29 478 осіб, досудове розслідування триває.

У розслідуваних кримінальних провадженнях оголошено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень за статтею 438 КК України для 729 осіб.

Завершено досудове розслідування у 296 кримінальних провадженнях, з яких: 269 (за фактами вчинення 424 злочинів) – направлено до суду (щодо 401 особи) та 27 закрито на підставі статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Зупинене досудове розслідування на підставі пункту другого частини першої статті 280 КПК України у зв'язку з розшуком підозрюваних осіб у 74 кримінальних провадженнях (за фактами вчинення 581 злочину).

За підслідністю до органів Служби безпеки України передано кримінальні провадження щодо вчинення 123 317 злочинів.

Щодо порушеного питання особливостей повідомлення про підозру, зазначаємо що слідчими Національної поліції України повідомлення про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтею 438 КК України, здійснюються відповідно до вимог статей 135, 276-279, 297-5 КПК України.

Повідомлення про підозру складає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором.

У разі, якщо особа перебуває на тимчасово окупованій території чи на території рф і фактично вручити повідомлення про підозру неможливо допускається спеціальне досудове розслідування (in absentia) відповідно до глави 24-1 КПК України. У такому випадку повідомлення про підозру може здійснюватися: - шляхом публікації в офіційних джерелах (наприклад, у газеті «Урядовий кур'єр» чи на сайті Офісу Генпрокурора); через захисника, якщо він бере участь у кримінальному провадженні; шляхом направлення міжнародними каналами (наприклад, дипломатичними).

Будь які інші, не передбачені законом, способи повідомлення про підозру слідчими не застосовуються.

Щодо спеціалізації та організаційної спроможності слідчих у сфері воєнних злочинів, повідомляємо, що штатним розписом посад слідчих підрозділів Національної поліції України передбачені та функціонують спеціалізовані відділи з розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту, окремі спеціалізовані управління в структурі Головного слідчого управління Національної поліції України.

Водночас відомості про організаційно-штатну структуру слідчих підрозділів Національної поліції України не підлягають розголошенню, у зв'язку з тим, що вони не являються відкритими даними й відносяться до категорії службової інформації (інформації з обмеженим доступом).

Перший заступник начальника **Сергій ПАНТЕЛЕЄВ**

Островська Ольга (044) 363 40 08

Додаток 3 **Анкета для слідчих**

Анкетування представників правоохоронних органів, захисників у справах розслідування воєнних злочинів за статтею 438 КК України проводиться у рамках дослідження, що реалізується Українською Гельсінською Спілкою з прав людини.

Анкетування є анонімним, його результати будуть висвітлені в дослідженні в якості узагальненої інформації з метою виявлення проблемних питань, пов'язаних з розслідуванням воєнних злочинів та надання рекомендацій щодо покращення ситуації.

Організаційний аспект

Скільки років Ви працюєте над розслідуванням кримінальних проваджень, пов'язаних із воєнними злочинами?

Менше 1 року	☐	Від 1 до 3 років	☐	Більше 3 років	☐

Чи вважаєте Ваш досвід у розслідуванні воєнних злочинів достатнім для забезпечення ефективного проведення досудового розслідування?

Так	☐	Ні	☐

Чи достатнім є кадрове забезпечення підрозділів з розслідування воєнних злочинів?

Так	☐	Ні	☐

Чи є спеціалізація працівників правоохоронних органів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів виправданою?

- ☐ Так. Цілком виправдана.
- ☐ Ні. Всі підрозділи мають бути залучені до розслідування
- ☐ Наявність спеціалізації особливо не впливає на ефективність розслідування
- ☐ Важко відповісти

Яким є навантаження на одного слідчого по кількості справ, які стосуються воєнних злочинів?

0-50	☐	51-100	☐	Більше 100	☐

За якими критеріями здійснюється розподіл навантаження слідчих?

- ☐ в залежності від досвіду і кваліфікації слідчого
- ☐ в залежності від кількості проваджень у слідчого
- ☐ від кваліфікаційних ознак злочину
- ☐ інше

Чи достатня наявність технічних засобів/оснащення для роботи (наявність робочого місця, оргтехніки, автотранспорту, засобів індивідуального захисту тощо)?

Так ☐ Ні ☐

Якщо відповідь «Ні», зазначте, будь ласка, найбільші потреби:

_____

Що впливає на ефективність та тривалість строків розслідування справи?

- ☐ Брак фахівців, залучених до розслідування
- ☐ Велике навантаження
- ☐ Нестача досвіду у розслідуванні воєнних злочинів
- ☐ Складнощі у доступі до доказів
- ☐ Відсутність доступу до підозрюваного
- ☐ Бюрократичні процедури
- ☐ Недосконалість законодавства
- ☐ Брак технічних засобів/оснащення для роботи
- ☐ Відсутність досвідчених експертів-спеціалістів для проведення необхідних експертиз
- ☐ Тривалість строків проведення експертиз
- ☐ Вплив захисника на проведення слідчих дій
- ☐ Психологічне/емоційне виснаження
- ☐ «Ручне управління» процесом

Процесуальний аспект

Які із зазначених нижче джерел виявлення воєнного злочину найчастіше є підставою для відкриття кримінального провадження?

- ☐ заяви чи повідомлення фізичних осіб
- ☐ заяви чи повідомлення юридичних осіб
- ☐ інформація ЗМІ
- ☐ дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО (Трибунал для путіна, П'ята ранку тощо)?

Чи є складнощі з кваліфікацією злочину за статтею 438 КК України?

Так ☐ Ні ☐

Чи є складнощі у відмежуванні воєнних злочинів від інших (наприклад, умисних убивств, мародерства або статтями 438 та 439 КК), що ускладнює обвинувачення?

Так ☐ Ні ☐

Чи застосовуються норми Римського статуту та зміни до КК в частині притягнення до відповідальності командира військового підрозділу у випадку, коли відбувалося катування особи проте особу правопорушника не встановлено, а встановлено лише номер військового підрозділу стаття 31-1 КК України?

Так		Ні	

Чи стикалися Ви з труднощами у доступі до місця злочину?

Так		Ні		І так і ні	

Які способи повідомлення про підозру окрім передбачених законодавством використовуються у справах in absentia?

_____

_____

Чи потрібно вносити зміни до КПК з метою закріплення фактично застосованих методів повідомлення підозрюваного у справах in absentia?

Так		Ні	

Допустимість відступу від процесуального законодавства через розслідування справи in absentia (оголошення підозри тощо)?

Можливо		Неможливо	

Чи може процесуальна незалежність захисника/представника вплинути на якісне розслідування кримінального провадження (право на самостійний збір доказів, допит свідків тощо)?

Так		Ні		Важко відповісти	

Чи використовуються під час досудового розслідування дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО (Трибунал для путіна, П'ята ранку тощо)?

Так		Ні		Інколи	

Чи потрібно вносити зміни до КПК України з метою визначення допустимості доказів, зібраних ГО в рамках документування коаліцій?

Так		Ні	

Яка категорія злочинів розслідується найважче?

_____

_____

Додаток 4 **Анкета для прокурорів**

Анкетування представників правоохоронних органів, захисників у справах розслідування воєнних злочинів за статтею 438 КК України проводиться у рамках дослідження, що реалізується Українською Гельсінською Спілкою з прав людини.

Анкетування є анонімним, його результати будуть висвітлені в дослідженні в якості узагальненої інформації з метою виявлення проблемних питань, пов'язаних з розслідуванням воєнних злочинів та надання рекомендацій щодо покращення ситуації.

Організаційний аспект

Скільки років Ви здійснюєте процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів?

Менше 1 року	☐	Від 1 до 3 років	☐	Більше 3 років	☐

Чи вважаєте Ваш досвід достатнім для забезпечення ефективного процесуального керівництва у справах про воєнні злочини (стаття 438 КК України)?

Так	☐	Ні	☐

Чи достатнім є кадрове забезпечення підрозділів прокуратури з розслідування воєнних злочинів?

Так	☐	Ні	☐

Чи є спеціалізація працівників правоохоронних органів, задіяних у розслідуванні воєнних злочинів виправданою?

- ☐ Так. Цілком виправдана.
- ☐ Ні. Всі підрозділи мають бути залучені до розслідування
- ☐ Наявність спеціалізації особливо не впливає на ефективність розслідування
- ☐ Важко відповісти

Яким є навантаження на одного прокурора по кількості справ, які стосуються воєнних злочинів?

0-50	☐	51-100	☐	Більше 100	☐

За якими критеріями здійснюється розподіл підслідності?

- ☐ в залежності від досвіду і кваліфікації підрозділу правоохоронного органу
- ☐ в залежності від кількості проваджень
- ☐ від кваліфікаційних ознак злочину
- ☐ інше

Чи достатня наявність технічних засобів/оснащення для роботи (наявність робочого місця, оргтехніки, автотранспорту, засобів індивідуального захисту тощо)?

Так ☐ Ні ☐

Якщо відповідь «Ні», зазначте, будь ласка, найбільші потреби

_____

Що впливає на ефективність та тривалість строків розслідування справи?

- ☐ Брак фахівців, залучених до розслідування
- ☐ Велике навантаження
- ☐ Нестача досвіду у розслідуванні воєнних злочинів
- ☐ Складнощі у доступі до доказів
- ☐ Відсутність доступу до підозрюваного
- ☐ Бюрократичні процедури
- ☐ Недосконалість законодавства
- ☐ Брак технічних засобів/оснащення для роботи
- ☐ Відсутність досвідчених експертів-спеціалістів для проведення необхідних експертиз
- ☐ Тривалість строків проведення експертиз
- ☐ Вплив захисника на проведення слідчих дій
- ☐ Психологічне/емоційне виснаження
- ☐ «Ручне управління» процесом

Чи вважаєте Ви ефективними наявні механізми координації діяльності між правоохоронними органами (підрозділи поліції, СБУ, прокуратури), задіяними у розслідувані воєнних злочинів?

Так ☐ Ні ☐

Координація є недостатньою і потребує змін

Процесуальний аспект

Які із зазначених нижче джерел виявлення воєнного злочину найчастіше є підставою для відкриття кримінального провадження?

- ☐ заяви чи повідомлення фізичних осіб
- ☐ заяви чи повідомлення юридичних осіб
- ☐ інформація ЗМІ
- ☐ дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО (Трибунал для путіна, П'ята ранку тощо)?

Чи є складнощі з кваліфікацією злочину за статтею 438 КК України?

Так ☐ Ні ☐

Чи є складнощі у відмежуванні воєнних злочинів від інших (наприклад, умисних убивств, мародерства або статтями 438 та 439 КК), що ускладнює обвинувачення?

Так ☐ Ні ☐

Чи застосовуються норми Римського статуту та зміни до КК в частині притягнення до відповідальності командира військового підрозділу у випадку, коли відбувалося катування особи проте особу правопорушника не встановлено, а встановлено лише номер військового підрозділу стаття 31-1 КК України?

Так ☐ Ні ☐

Чи стикалися Ви з труднощами у доступі до місця злочину?

Так ☐ Ні ☐ І так і ні ☐

Які способи повідомлення про підозру окрім передбачених законодавством використовуються у справах in absentia?

_____

Чи потрібно вносити зміни до КПК з метою закріплення фактично застосованих методів повідомлення підозрюваного у справах in absentia?

Так ☐ Ні ☐

Допустимість відступу від процесуального законодавства через розслідування справи in absentia (оголошення підозри тощо)?

Можливо ☐ Неможливо ☐

Чи може процесуальна незалежність захисника/представника вплинути на якісне розслідування кримінального провадження (право на самостійний збір доказів, допит свідків тощо)?

Так ☐ Ні ☐ Важко відповісти ☐

Чи використовуються під час досудового розслідування дані, зібрані в рамках документування коаліціями ГО (Трибунал для путіна, П'ята ранку тощо)?

Так ☐ Ні ☐ Інколи ☐

Чи потрібно вносити зміни до КПК України з метою визначення допустимості доказів, зібраних ГО в рамках документування коаліцій?

Так ☐ Ні ☐

Яка категорія злочинів розслідується найважче?

_____

Додаток 5 **Анкета для адвокатів**

Анкетування представників правоохоронних органів, захисників у справах розслідування воєнних злочинів за статтею 438 КК України проводиться у рамках дослідження, що реалізується Українською Гельсінською Спілкою з прав людини.

Анкетування є анонімним, його результати будуть висвітлені в дослідженні в якості узагальненої інформації з метою виявлення проблемних питань, пов'язаних з розслідуванням воєнних злочинів та надання рекомендацій щодо покращення ситуації.

Скільки років Ви надаєте захист у кримінальних провадженнях, що стосуються воєнних злочинів?

Менше 1 року	☐	Від 1 до 3 років	☐	Більше 3 років	☐

Чи вважаєте Ваш досвід у розслідуванні воєнних злочинів достатнім для забезпечення ефективного захисту?

Так	☐	Ні	☐

Чи задоволені Ви рівнем комунікації із слідчим, прокурором у справах про воєнні злочини?

Так.	☐	Цілком задоволений/а	☐	Ні	☐	По-різному.	☐

Чи враховують слідчі при плануванні слідчих дій залученість захисника/представника в інших процесах (судовий розгляд, слідчі дії тощо)?

Так	☐	Ні	☐	Не завжди	☐

Як слідчі комунікують з потерпілим у справі про розслідування воєнного злочину?

- ☐ Безпосередньо
- ☐ Виключно через адвоката
- ☐ Безпосередньо та через адвоката

У який спосіб потерпілі повідомляються про передачу матеріалів в суд?

- ☐ Усно
- ☐ Письмово
- ☐ Телефоном
- ☐ Засобами електронного зв'язку

У який спосіб захисник повідомляється про передачу матеріалів в суд?

- ☐ Усно
- ☐ Письмово
- ☐ Телефоном
- ☐ Засобами електронного зв'язку

У який спосіб підозрюваний повідомляється про передачу матеріалів в суд?

- ☐ Усно
- ☐ Письмово
- ☐ Телефоном
- ☐ Засобами електронного зв'язку
- ☐ За наявності практики назвіть інший спосіб

_____

Чи залучаються потерпілі до всіх слідчих дій?

Так	☐	Ні	☐	За потреби	☐

Що на Вашу думку впливає на ефективність та тривалість строків слідства?

- ☐ Брак фахівців, залучених до розслідування
- ☐ Велике навантаження на слідчого
- ☐ Велике навантаження на захисника
- ☐ Нестача досвіду у розслідуванні воєнних злочинів
- ☐ Складнощі у доступі до доказів
- ☐ Відсутність доступу до підозрюваного
- ☐ Бюрократичні процедури
- ☐ Недосконалість законодавства
- ☐ Брак технічних засобів/оснащення для роботи
- ☐ Відсутність досвідчених експертів-спеціалістів для проведення необхідних експертиз
- ☐ Тривалість строків проведення експертиз
- ☐ Вплив захисника на проведення слідчих дій

Чи доводилося Вам стикатися з обмеженням у доступі до матеріалів справи?

Так	☐	Ні	☐

Чи залучається захисник до всіх слідчих дій?

Так	☐	Ні	☐

Чи може процесуальна незалежність захисника/представника вплинути на якісне розслідування кримінального провадження (право на самостійний збір доказів, допит свідків тощо)?

Так	☐	Ні	☐	Важко відповісти	☐

Допустимість відступу від процесуального законодавства через розслідування справи in absentia (оголошення підозри тощо)?

Можливо	☐	Неможливо	☐

Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) – найбільша асоціація правозахисних організацій України. Спілка об'єднує 26 правозахисних недержавних організацій. Метою діяльності УГСПЛ є захист прав людини. УГСПЛ вважає себе частиною гельсінського руху і продовжувачем традицій та діяльності Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод – УГГ.

- https://www.helsinki.org.ua
- https://www.facebook.com/Ugspl

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

- www.irf.ua
- www.fb.com/irf.ukraine

УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ